

Digitized by the Internet Archive
in 2013

A mon volent amich
compagnon d'excursions, en
Rere Pagès

homenatge del
autor.

LES GÀRGOLES DE BARCELONA

LES GÁRGOLES DE BARCELONA

PER

NORBERT FONT Y SAGUÉ

DIBUXOS D' EN JOSEPH GARRIGA Y FOTOGRAFIES DEL AUTOR

BARCELONA

ESTABLIMENT TIPOGRÁFICH DE VIVES Y SUSANY

Carrer de Muntaner, núm. 36

1898

Es propietat del autor

PRÓLEGH-DEDICATORIA

M. Sr. Dr. D. Pere Sagú y Padosa.

ESTIMAT COSÍ: *Me sembla que encara m' hi trobo, tots dos solets dintre la tartana sortiem del poble, tu pera visitar los malalts de les pagesies y jo pel gust d'acompanyarte, y al lleujer pás de la mula embreniem la carretera que com á una ratlla de guix sobre un fondo verdosench, se destacava fins á perdres de vista, iluminada pel sol dels mitjorns de Juliol y Agost. A nostre entorn regnava un silenci que no era 'l de la mort, sino el de la vida. l' himne que la naturalesa en lo plé de sa feconditat elevava á son Criador, l' extasis d' amor, interromput sols pel brunzir de les abelles y el «rach», «rach», de les cigales que arrapades en les rugoses branques de les oliveres callaven soptadament al soroll del nostre carruatje pera tornar á emprendre prompte la mateixa cansó. Sentats l' un devant del altre, contemplavem en silenci aquell esplet de la naturalesa, passejant la vista per les frondoses vinyes que estenien ses onades de pampols á ab dos costats de la carretera, mirant aquell cel blau, sense un borralló de nubol que l' embrutés, y aspirant ab afany les suaus alenades que la «marinada» nos enviava pera refrescar aquella calma xardorosa que s' estenia per la plana; així passavem llargues estones sense dirnos rés, sugestionats per*

aquell quadre de vida y poesia, pero 'l més petit incident nos feya emprendre la conversa, y allavors tu, ab la autoritat de mestre que 't donaven tos estudis y anys, me parlaves d' art, de historia, de literatura..., y ab tes paraules obries devant mos ulls un mon nou que 'ls meus pòchs anys no m' habien permès somniar, m' estimulaves al estudi, me ubricaves ab la idea de ser útil á ma familia y á ma Patria... després callaves, y tornavem á mirar aquella carretera que semblava no tenir fi, aquell cel blau y aquells ufanosos ceps. Jo no se pas quina força misteriosa tenien tes paraules dites en semblants ocasions, no sé la influencia que podia exercirhi la suggestió del paisatge, lo que si recordo bé y puch confessar, es que aquelles paraules, aquells concells, aquells estímols, s' arrelaven en mon cor y me feyen somniar una vida de treball y de lluyta.

No 'n tinch cap dubte; aquelles lliçons teves influiren en la meua ànima molt més que les explicacions de les càtedres que, seguint la rutina de sempre, no 's cuyden de obrir nous horitzons á la joventut; y desde allavors he treballat sens descans y he lluytat ab delit pel sant lema de «Deu» y «Patria»; y si algùn cop he sentit la punyida del desengany ó del escepticisme, en lloch de descoratjarme, lo recort dels teus concells, la evocació d' aquell paisatge en que la naturalesa treballava y llunyava elevant un himne d' amor al Criador, m' ha donat noves forces, y he seguit sent via per la ampla carretera de la vida que, á semblança de la que allavors contemplavem, veig sempre al meu davant, blanca com una ratlla de guix sobre un fondo verdosench.

En pach dels teus concells, de la teva obra benefactora,

*permetem, donchs, que avuy te dedique aquesta petita mostra
dels meus estudis sobre l' art de nostra Patria, en la espe-
rança de pòguer un altre dia oferirte fruyts mes ufanosos.*

Ton cosí que te ayma.

N. Font y Saqué.

INTRODUCCIÓ

allunyament de les aygues de pluja de les parets y fonaments dels edificis preocupá ja als primers constructors, puix veyém que, convençuts dels perjudicis que 'ls hi causaven, crearen la cornisa que 's convertí prompte en objecte d' ornamentació. Gracies á aquésta y al llagrimer (*larmier*) motllura que forma part de aquélla, y que, s' anomena axis perque sortint del fris garanteix la fatxada de la pluja y perque la aygua hi cau gota á gota, conseguiren l' objecte cobejat. Semblant ornamentació s' ovira en los órdes arquitectónichs jónich y toscá, mes lo dórich y 'l corinti la perfeccionáren per medi de la motllura que acaba la cornisa, anomenada boca, bocassa, gorja, (*gueule, gorge, cymaise,*) quina consistia en una testa de lleó qui llensava la aygua; aquesta ornamentació se troba també en los ánguls del Parthenon y es de suposar que son ús estaria molt estés quan les ruines de Pompeya han mostrat mols exemples de canals de terra cuyta que estaven fetes com les del Parthenon. (1)

No obstant aquest principi de progrés, diguemho axis, ab la germanor de lo útil ab lo bell, s' abandoná la *cymasia* pera continuar fins al sigle XI ab les cornises adornades ab pobres y sensilles motllures romanes apoyades sobre tallats modillons que representen caps de vigues. Mes en el sigle

(1) M. César Daly. *Révue generale d' architecture.*

XI veyém que va crexent l' adorno en les cornises que s' apoyen en figures grotesques, caricatures, monstres en posicions estranyes ó fulles bisantines, quines al sigle següent fóren reemplaçades per les repises, coronantse les cornises ab rampes de pedra; aquestes balustrades fóren l' accessóri ordinari de les cornises qui acabén los murs principals al exterior. Algunes vegades la cornisa es substituïda, principalment en l' ábsis, per una filera de grossos modillons, sostinguts ó no per aquelles matexes figures monstruoses, y coronats per dues fileres sortides de mahons y per les teules disposades artisticament pera completar aquesta decoració. La major part dels nostres monuments que pertanyen á aquella época poden servir d' exemple.

Pero en lo sigle XIII, al utilizar l' art gòtich lo contrafort y l' arch-botant pera reforçar los murs y pera deturar lo pés de les grans voltes, quines prenen axis una apariencia de lleugeresa maravillosa, se tingué la felís idea de utilizar dit arch-botant fentli portar lo conducte de les aygues de pluja que 's podien axis tirar prompte defora, en lloch de dexarles escorre per lo llagimer de les cornises del caballet, com los antichs. La experiencia demostrá que les filtracions de les aygues que corrien directament sobre 'ls archs botans perjudicaven les construccions, y ab tal motiu guarniren sos lloms ab petites arquerias calades pera recullir y aislar en son cantéll superior les aygues de pluja. Atenent després al excés de càrrega que produhien aquestes arquerias de sanejament sobre 'ls atrevits archs botants, s' aumentá la llur inclinació en los llochs en que l' art gòtich tragué mes esplendent florida, fent sos archs ab un rádi molt mes grós, pera que obrant á manera de puntals trasmetessen en sentit mes vertical les empentes de la nau sobre 'ls botarells, que já á les hores s' apoyaven sobre 'ls murs divisoris de les capelles laterals.

Lo sistema adoptat consistia en dividir les aygues de pluja y conduhirles á fora pel mes curt camí, y per conseguent lo mes prompte possible. Per ço en los grans edificis d' aquesta época se veu que les aygues sortint de la canal del gran caballet s' encorren rápidamente pel rechs posats sobre cada un dels archs botans com sobre un aqueducte, y s' escapen á la extremitat del macís de pedra dels archs-botants per les gárgoles, que posades horisontalment tenen algunes vegades mes de dos metres de sortida sobre 'ls contraforts. En quant á les aygues que cáuhen já sobre 'ls caballets dels baxos-cos-tats, ja sobre 'ls de les capelles, s' escorren directament per un gran nombre de gárgoles que, posades lo mes enfora possible, en los ánguls dels contraforts, per exemple, dividexen les aygues en una infinitat de raigs cayent immediatament á terra.

Devém confessar que la aplicació de les gárgoles fou una de les mes enginyoses invencions del art gòtich, puix la aygua reunida per medi de les canaleres hauria perjudicat mes que dexantla escorre gota á gota per lo llagrimer; pero l' art gòtich salvá aquest inconvenient servintse de les gárgoles qui tiraven la aygua á una distancia molt considerable dels murs, perque la humitat no hi pogués penetrar.

Vista la necessitat de un cós de pedra que avansés fora del edifici pera llençar la aygua, deu preguntarse: ¿podía l' art gòtich dexar aquéll sense pulimentar y sense modelarlo ab aquell cisell sots qui sembla que la pedra 's convertexe en cera?

Afirmarho valdría tant com negar lo que era la essencia, l' esperit d' aquell art sublim. No, lo cisell que ab tanta minuciositat modelava los capitells y les pars totes del temple, fins les mes amagades; lo cisell que s' entretenia riçant les fulles y senyalant sos nérvis mes delicats, no podia de cap manera dexar aytals masses de pedra intactes, debia traslladarhi ses creencies y supersticions, sos temors y esperances;

y aquest fou l' origen de les gárgoles, que mes tart se compingueren de tota classe de figures naturals ó monstruoses, servint de magnífich adorno á l' exterior de nostres temples y edificis civils ó particulars. Donada la seva situació, les gárgoles no venen á esser altra cosa que prolongacions dels primitius modillons románichs.

Son ús no començá á establirse fins al sigle XIII tant á Espanya, com á França. Per lo que respecta á aquesta última debén dir que, á la Catedral de París, en tems de *Maurice de Sully*, es á dir, al acabament del chor en 1190, no hi havia ni canals, ni gárgoles; mes tart, en lo mateix edifici, cap al 1210, les aygues de les canals s' escorrién sobre la sortida dels llagrimers, per medi de regueres posades de distancia en distancia. Cap al 1220, aparexen les gárgoles sobre certes parts de la Catedral de Laon; son llargues, poch nombroses, compostes de dues peces, la una formant regaró y la altre fentli de sostre, disposició que no havém trobat en cap de nostres gárgoles, quines en sos principis, ó be sortíen solament molt poch fora la paret del edifici, com se veu en lo campanar de Sta. Agata, (1) ó bé si s' adelantaven bastant eren tosques y formades per un regaró ab cap d' animal, les demás linees del cós ab prou feynes si s' endevinen, com se veu en les que 's conserven de la enrunada capella del Carme.

Prompte 'ls arquitectes del sigle XIII, conegueren que hi havia una ventatja considerable en dividir les caygudes de la pluja recullida sobre 'ls edificis. Perçó les reduhiren á un petit fil d' aygua que no podia malmetre les construccions inferiors. Se multiplicaren, donchs, les gárgoles, y multiplicantles se les pogué esculpir més fines, més esbeltes, y 'ls escultors s' ampararen en aquestes pedres sortints pera ferne un motiu de decoració dels edificis. La varietat de for-

(1) Capella Real. (Barcelona).

mes donada á les gárgoles es tan prodigiosa, que M. Viollet le Duc (1) diu, no 'n coneix pas dues de iguals en tot França y açó que 'ls monuments de la etat mitjana n' estan plens. Lo matex podém dir respecte de les de Barcelona; lo qual maravella, més á més al considerar que moltes d' elles son representacions de una idea semblant: uns setanta drachs havém recullit tans sols en Barcelona y en tots havém trobat caràcters marcadíssims que 'is diferenciën entre sí y altres de més generals, com les ales, que permeten agruparlos.

Moltes de aquestes gárgoles son verdaderes obres d' art; es tot un mon de animals y de persones compostes ab una gran energía, tallades atrevidament per mans hábils y segures. Aquestos sérs s' arrapen ab dificultat als llagrimers, s' avenen ab la arquitectura y donen á les siluetes dels edificis un caràcter particular, marcant sos punts sortints, acusant los caps dels contrafors y fent destacar ses línees verticals. Se pot judicar de la habilitat dels arquitectes, y dels escultors en la combinació y execució de aquestos llençadors de aygüa per la dificultat que s' experimenta en combinarles y ferles executar. En los edificis gòtics moderns, continua 'l citat autor, es mol raro véurehi gárgoles que tinguen relació ab sa arquitectura; no tenen aquest aspecte real tan notable en los edificis antíchs. Per nostra part, en lo que respecta á situació y execució, poden servirnos d' exemple les dues de la moderna fatxada de la Seu de Barcelona.

No cal dir que 'ls francesos nos precediren y aventatjaren en la aplicació de les gárgoles, puix veyém son empleades si-temàticament á París en 1240; á *Notre Dame* les veyém apareixer en 1225, sobre les cornises superiors, curtes encara, robustes, pero esculpides per mans hábils. Les que están situades á la extremitat de les canals dels archs botants

(1) *Dictionnaire de l' Architecture.*

de la nau, y que son á poca diferencia de la matexa época, ja son més llargues, més esbeltes y alleugerides per repises que permeten donárleshi una gran sortida davant del nú dels contraforts. Semblant disposició no apareix en nostra ciutat fins á la época del Renaxement, puix veyém sortir atrevides de la paret ó contraforts ses masses, sense apoyo de cap mena. Les del ábsis de nostra Seu están colocades sobre 'l pinyó dels contraforts, algunes d' elles molt originalment.

A la *Sainte Chapelle du Palais*, les gárgoles son més atrevides, més llargues; no son solament bustos de animals, sino animals sencers arrapats ab ses potes als llagrimers superiors; sos caps s' estiren pera llençar les aygües lo més lluny possible dels ánguls dels contrafors. Algunes de aquestes gárgoles son evidentment esculpides per artistes distingits.

Molt endarrerits anavem nosaltres respecte als avensos que feyen nostres vehíns, puix, mentres élls reemplaçaven les figures de animals ab les humanes en lo sigle XIII y les carregaven de detalls en lo XIV, aquí nos acontentavem ab caps curts esculpits toscament y ab figures qual execució demostra lo atrassada que se trobava la escultura en nostra Pátria. Pero en cambi, durant los sigles XV y XVI, quan les gárgoles de França s' escanyolixen prenent un carácter d' estranya fieresa, les nostres arriben al més alt grau d' esplendor, presentantse, no com aquélles, desproporcionades, sino al contrari, guardant perfecte harmonía totes les parts de son cós; les nostres son més reals, puix encare que s' hi vegem barrejes estravagants, no obstant, la distribució de les parts del cós es més verosímil y ayrosa.

En lo sigle XV, si be 'ls detalls son fins y comunment nombrosos, ab tot, la seva massa conserva una actitud franca y una silueta enérgica; les potes, les ales y fins les plomes y pels dels animals son ben detallats; les testes, estudiades ab cuydado, son quasi sempre verdaderes obres d' art, tant per

sa execució, com per la expressió que 'ls sapigué donar l' esculptor, unes vegades de tristesa, altres de alegria sarcástica, altres de burla y la major part de les vegades de desesperació. Se coneix que aquestes importants parts de la escultura de la etat mitjana han sigut sempre tractades per mans exercitades; élles conserven fins molt tart, lo seu carácter original y encara, en los primers tems del Renaxement, se véuhen sobre 'ls edificis gárgoles que conserven l' estil del sigle XV.

A França no es fins á la segona meytat del sigle XVI, que 's esculpturs dexaren absolutament les antigües formes donades á les gárgoles, pera adoptar les figures de quimeres imitant certes figures antigües ó carteles, ó simplement canons.

Nosalt'es trigarem un poch mes á perdre les tradicions gótiques per lo que respecta á gárgoles; pero durant lo sigle XVII se anaren transformant omplintse de detal's barrochs, fins que á principis del XVIII ja desaparegueren pera dexar son lloch á les canals adornades y á les carasses.

En algunes regions de França com la *Champagne*, *Basse-Loir* y la *Isle de France*, les gárgoles son molt nombroses; en altres son mes escasas com á *Bourgogne* y en lo centre y mitg día; y en altres, per fí, falten absolutament; degut tot açó á la abundancia ó carencia de materia's aptes pera esser esculpts ab finura y consistencia e sempre.

Les nostres, fetes ab pedra calça de Montjuich, no poden tenir la riquesa de detalls que mostren altres de algunes regions de França, á causa de la poca finura de la pedra.

En treballs com lo que nosaltres empreném, deu procurarse no posar la interpretació de les figures massa hipotética, donant molta estensió al simbolisme.

No som de la opinió de M. *Chamfleury* (1) qui nega tot simbolisme, pero tampoch som de aquells qui exageren les coses vo'ent fer veure lo que realment no existeix. *In medio consistit virtus.*

En totes les époques la fantasía ha sigut un dels principals elements del art, y no 'ns ha d'estranyar que 'n la ornamentació dels monuments de la etat mitjana hi hage algunes figures convencionals, com n' hi havia en les architectures grega y romana. Pero açó no vol dir que totes ho sien, molt al contrari; nosaltres estám convençuts de que quasi la totalitat de gárgoles de Barcelona tenen son significat ja simbólich, ja satírich, caràcters abdós que marquen lo naxement y la vulgarisació de una idea.

Y veuse aquí 'l fonament de la divisió de nostra tasca en estudi de les gárgoles *simbóliques* y estudi de les gárgoles *satíriques*.

La importancia de nostre treball no pot negarse, puix, com s' ha dit repetides vegades, en los elements artistichs hi ha escrita en lletres, pots'er encara no ben descifrades, la crónica de la marxa social de les époques passades. Les formes arquitectóniques, que son resultat de lo més íntim del cor del home, sintetisen ses costums, sos ideals, sa raça, y en geroglífichs nos contenen lo que no 'ns poden dir les cróniques, ni les histories antigues.

Vist açó ¿hi haurá encara qui negue la importancia de un estudi detingut sobre les gárgoles de Barcelona? No ho creyém, puix elles, en efecte, poden esplicarnos l' origen de algunes de nostres tradicions y nos mostren los vicis, virtuts, creencies y preocupacions de la época mes gloriosa de nostra Nacionalitat Catalana.

(1) *Histoire de la Caricature au moyen age.*

GÁRGOLES SIMBÓLIQUES

No simbolisme ha caracterisat sempre la arquitectura de totes les nacions subjectades al poder de la teocràcia; la de la Índia, la del Egipte, la de Mègich, la de la Europa cristiana en la etat mitjana; ab la coincidència de que 'ls obgetes ab que 's representá han sigut en totes parts de una matexa naturalesa.

Si 's jutja per los monuments de la mes alta antigüetat, los hómens de la primera etat estigueren dominats per una especie de terror relligiós á la vista dels grans animals qui semblen haver sobreviscut als cataclismes del globo, y la seua imaginació exaltada se 'ls figurá mes espantosos encara y mes terribles de lo que en realitat eren.

Quan l' art començá á naxer, la humanitat havia ja vençut alguns animals ferotjes, ja havia tingut revelació de la seva superioritat sobre ells. L' artista 'ls imitá aleshores, mes de lluny y de memoria, en linees grosseres que tenen la grandesa é indecisió de un boceto y que porten encara la estampa del terror experimentat primitivament. Confon les formes y combina les que inventa ab les que ha vist, y crea barrejes fabuloses, essers imaginaris, mes monstruosos que 'ls monstres.

Encara que s' ha posat als animals en lloch inferior, diu M. H. Husson (1), l' home conserva no obstant una reminiscència de la turbació supersticiosa que li han inspirat aquestes existències enigmàtiques. En las obras esculpides hont li plau fixar les imatges qui brillen en sa imaginació, representa l' animal, no apartantse de la observació de la realitat, pero mo-

(1) *Revue generale d' architecture.*

dificant les formes á fi de produhir los efectes mes estranys y fantástichs. Se reconeix encara lo tipo donat per la realitat, lo lleó, lo toro, etc... mes aquestos tipos estan transformats com en les visions de un deliri. La idea de lo misteriós barrejat d'espant s'hi introdueix en caràcters imprevistos.

En son origen, la imitació dels animals per la escultura presenta una intenció general y brillant de simbolisme. Les seves formes son per l'artista un medi de expressar materialment certes idees; ó de representar ab energia les facultats humanes, bones ó dolentes, mes de les facultats que l'animal te en una mes alta degradació que l'home. Lo lleó, per exemple, simbolisa 'l coratge; lo gat, la prudensia misteriosa y la traició,..... etc.

Es en vá dir, que cada encontrada te 'ls seus animals preferits, segons les idees que allí dominaven ó segons lo servey que 'ls feyen. Los Indis, qui havien acabat per viure ab familiaritat ab l'elefant, lo representaren en la seva arquitectura figurant la resistencia inerte y portant á manera de pilar l'arquitrave del temple. Los Assiris estudiaren lo lleó que podien observar en les q'adres de sos reys. Los Egipcis esculpiren sobre 'ls pilars y frisos de sos temples, animals de tota especie, lo gat, la oca, lo chacal, lo vuytre, lo hypopotam, lo cocodrill, l'ibis,..... etc. y gravaren en lo granet de ses colossals muralles tot un mon de mosquits, escarbats é insectes, com pera simbolisar lo formiguer dels infinitament petits en la immensitat del univers. Mes, al esculpir figures aislades, representaven ab preferencia lo bou, lo bé y 'l lleó, pero no 's limitaren á les formes naturals.

Inspirat pels sacerdots qui estimaven cobrir de misteri les mes altes veritats y no parlaven mes que per símbols, aquest poble singular somniá en essers monstruosos, barreja de formes, estranyes la una á la altre, qui expressaven idees mixtes de una significació fosca y espantosa. Les races mes diferen-

tes foren associades en les imatges quimèriques. Lo bé pren les urpes del lleó; lo lleó pren un cap d' home ó de dona y resulta aquesta figura que mes tart fou lo emblema dels enigmes, la esfínx (1).

Sant Climent de Alexandría nos diu (2), que Moisés, qui estava instruit en tóta la ciencia dels Egipcis (3), esplicava també pel medi geroglífich, es á dir, baix misteriosos símbols de animals, los preceptes de la lley moral.

Si en la antigüetat la intenció del esculptor fou expressar una idea per un emblema ó bé impresionar fortament á l' esperit ab una de les misterioses creacions de la naturalesa, aquesta intenció, com diu D. Ramée (4), fou purificada per una segona fase de la esperança cristiana, portada al mon per l' Evangeli, y que s' ovira á través de la arquitectura, pera arribar en fi, als ulls y al cor del poble, á qui devía aprofitar per la seua educació moral.

Si, l' home ayma simbolisar los pensaments que li recorda son esperit y 'ls sentiments que li revela son cor; y no hi ha cap dupte que 'l símbol, la alegoría, ennobleix la naturalesa física-espiritualisantla; ella ofereix la immensa ventatja de no mostrar més que per signes los obgetes que no 's vol revelar més que á un petit nombre de iniciats. Axís veyém que, com afirma Sant Climent de Alexandría (5), totes les representacions de les catacombes teníen una significació sagrada, y que totes constituíhen un gran sistema de simbolisme, y tota una llengua geroglífica, que, per un cert nombre de signes convencionals, resumía 'ls principals misteris y les ensenyances del cristianisme.

(1) Ch. Blanc. *Grammaire des arts du dessin.*

(2) *Strom.* V.

(3) *Act.* VIII.

(4) *Manuel de l' histoire générale de l' architecture chez tous les peuples.*

(5) *Pedagog.* l. III. n. 106.

¿No 'ls havia donat exemple son Mestre? «*Discipuli dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens ait illis; Quia vobis datum est nōsse mysteria regni cœlorum, illis autem non est datum.*»

La conexió de aquestes fases iconogràfiques ab l' estat moral de la societat cristiana serà comprés de tothom. En temps de persecució, convé sobre tot, encoratjar y consolar; als pobles creyents, pero encara grossers, convenen més les imatjes sensilles y fortes de les veritats més capasses de impressionar

per l' intermediari de la imaginació. Avuy los medis empleats en la edat mitjana no produhirien iguals resultats, y

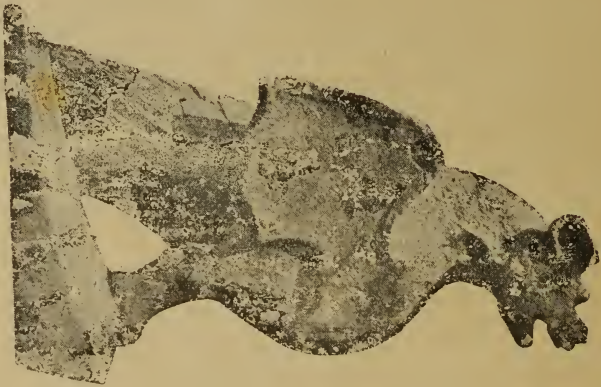

Figura I.—*Claustre de la Seu de Barcelona.*

perçó lo simbolisme y la iconografía s' han modificat.

Además, los monuments sensills y plens á la vegada de elevat sentit, reemplaçaven mellor que tots los altres la idea pagana dels ídols y afavorien axís la debilitat dels novells convertits.

La causa principal del fet que 'ns ocupa es la tendencia de la edat mitjana á la alegoría; es la afició al simbolisme que fa que 's gose més en la representació de la idea, sia moral, sia religiosa, per un objecte real que, al mateix temps que la recorde, la esplique en sa expressió natural y propia.

Havém ja dit que lo Cristianisme desde 'ls primers dies de

sa existencia feu del símbol el medi d' explicació de sos dogmes, de sos preceptes, de ses amenaces y de ses promeses. A les paráboles recullides dels llabis de Jesucrist per tres dels seus Evangelistes, succehexen les terrorífiques visions simbòliques del Apocalipsis. Abans de que la Iglesia naxent, lliure del temor de que la veneració de les imatjes pogués donar lloch á actes de idolatria pels seus neófits sortits del paganisme, esposás á la vista dels faels les de Jesucrist y María, los primers cristiáns esculpiren ó pintaren los símbols.

Y com que la idea que convé més al cristiá no perdre de vista, com diu un distingit escriptor nostre, En Rubió y Ors (1), es la de la lluyta entre 'l bé y 'l mal, disputantsel, com sa gloriosa conquesta ó com sa desgraciada empresa; y com que la Iglesia estava especialment encarregada de recordarli continuament aquella lluyta, tant més terrible quant que l' enemich que li fa guerra conta ab poderosos aussiliars dintre 'l mateix home; predicadors y artistes, seguint les ensenyances de aquella sa mare y mestra, no tan sols personificaren lo mal en l' enemich del género humá, l' ángel caygut, sino que 'l simbolisaren baix les formes més lletjes, més horribles; baix la figura de animals los mes odiosos per sos dolents instints ó de monstres los mes espantables per sa lletjesa. Y com que 'ls homens y les societats tarden molt en despendres de ses antigues costums, preocupacions y creencies, si los qui acabaven de sortir dels errors del paganisme, deguessen sentirse ben disposats á considerar avuy com ministres de Satanás als que ahir adoraren com á Deus, y per consegüent á representarse á aquells baix la figura de faunos y satyrs, tipos de la lletjesa física y de dolentes inclinacions, en sa creencia anterior; los descendents dels antichs Germans al abraçar la religió cristiana y ab ella sos dogmes sobre el ori-

(1) *Apuntes para la historia de la sátira.*

gen del mal y sobre 'l personatge que 'l representa, ells qui en sa teogonía conservaren un lleu recort de la cayguda del primer home y se figuraven la lluyta del bé y del mal per gegants combats entre sos deus y horribles besties, y se imaginaven l' univers poblat d' essers, ja benéfichs, ja dolents, degueren sentirse igualment inclinats á figurarse als esperits de les tenebres com estaven acostumats á imaginar-se aquells essers fantástichs, aquells monstres espantosos de la seva teogonia.

Y veuse aquí perque, combinant los elements nascuts de les ciencies antigues, ab los inspirats per la nova religió, si pera la representació del angel dolent l' artista forja la major part de les vegades, interpretant la imaginació popular, un esser monstruós compost de cames de boch, cos negre y pelut, ales de rat penat, cua y banyes de bé, pera sa expressió simbólica, uns cops li donará la forma de llop, qui roda entorn de sa víctima abáns de llençarse sobre ella; altres la de serp, com á animal astut y de venenosa baba, l' infernal tentador de nostres primers pares; y altres, mes sovint, la de dragó que, además de figurar tant com á imatge del mal en l' Apocalipsis, y de prestarse, com animal fantástich qué es, á tots los capritxos de la imaginación, era la forma baix la qual podien mes facilment figurarse al autor de tot lo dolent axís los qui recordaven encara la serp *Piton*, ó 'l dragó del encantat jardí de les Hespérides, com los qui conservaven tal vegada en la memoria les espantoses creacions de les mitologies escandinaves.

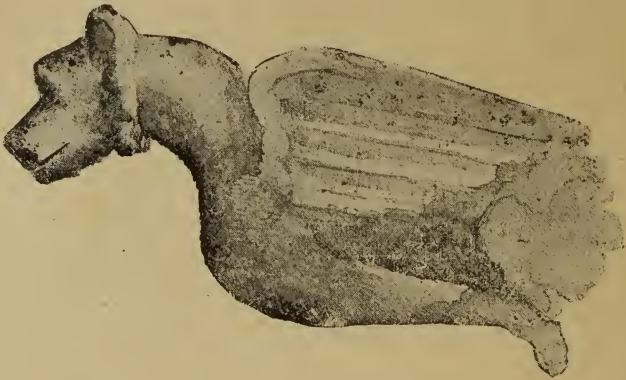
Y cada nova generació, al alçar nous temples, fa ús de innumbrables figures de fantástichs mónstres qui al mateix temps que li recorden al odiat temptador y 'ls molts medis que posa en práctica pera perdre á les ánimes, li donen lo plaher de veure 'l humillat y vençut per la creu y com clavat, á manera de criminal posat á la vergonya en la picota, en les parets de la Iglesia á qui tant aborreix.

Y aquestes representacions moltes de les quals podrien servir de ilustració y de comentari á les més terrorífiques descripcions del infern del Dant, y que no tenen menos merit de invenció á les més atrevides de les de Callot en ses tentacions de Sant Antoni y á les de Doré en ses ilustracions, afegeix l' esculptor un mon de animals coneguts ó imaginaris, alternant de vegades ab la cara del home en sa expressió més lletja y horrible, com á representació simbólica de la idea del mal ó dels vicis y de les passions que mes envileixen al home, com la gola, la avaricia, la luxuria... etc., y ab dites representacions barreja l' artista altres no menos fantástiques pera simbolisar la lluyta del mal y del pecat ab l' home; y esculpeix en los capitells de les columnes y en les cornises, ja al home rendint á sos peus á feres monstruoses, imatjes de les passions ó dels vicis, ja les escenes del Apocalipsis que se referexen al humillament del espantós dragó de Sant Joan; y ja en fi, posa al costat de aquelles, altres representacions també d' animals, ó reals ó producte de la fantasía popular, si be acostantse en lo possible á la bellesa real, algunes vegades com á símbols de idees místiques y altres com á medis de allunyar del temple als mals esperits en virtut del poder que á la representació de certs animals com la esfínx, la químera, lo gall, etc., certa preocupació popular atribuhia; ab molta frecuencia pera donar per medi de la reproducció d' escenas en que figuren animals, trets dels bestiaris ó de les faules esópiques, ensenyaues morals als qui sabien interpretarles.

Mes, tal vegada algú dirá; ¿tenen res que veure les gárgoles ab lo sobre dit? Sí, y molt, ja que 'n son lo testimoni més fael, la prova més evident, la demostració, podríem dir, del anterior teorema: Y açó sentat sols nos falta provar que les *gárgoles no son altra cosa que representacions del dimoni ó dels vicis personificats en aquest*. Pera verificarho aduhirém

los arguments dels autors que més ó menos directament han parlat d'elles, estudiarem luego lo carácter supersticiós de la etat mitjana; y per fi examinarem separadament los grupos de gárgoles existents en Barcelona, fent veure ses analogies ab les representacions de la fantasia popular.

Y en primer lloch, abáns de passar endavant, examiném lo nom dels objectes que 'ns ocupen puix ell

podria donar nos

Figura II.—Pati dels Tarongers (Audiencia de Barcelona).

també quelcom de llum. Tant en catalá, com en castellá, se 'ls anomena *gárgola*, designant lo punt per ahont la aygua de un gotera s'escorra. La radical *garg* es idéntica á *gurg*, del llatí *gurgēs*, gorja; la alteració ha sigut produhida, es de suposar, baix la influencia de *gargarizare*. Se la troba encar en Italia *gargagliare*, *gargozza*, verb que designa lo soroll que fa la aygua passant per una gárgola. Més, en francés se les anomena *Magot* ab més frecuencia que *gargüille*, y 'l P. Cahier (1) rebuscant ab la erudició y sá criteri que distingüexen sos escrits, l'origen del primer de dits noms, creu trobarlo en lo *Gog* y *Magog* de la Sagrada Escriptura. M. Joinville parla dels pobles de *Got* y *Magot* qui deuen esser los aussiliars del Anticrist. En tot cas *Got* y *Magot* son aliats

(1) Melanges d'archeologie. t I. pág. 75.

dels ministres de Satanás. Donchs, si 's considera que *Magog* en hebreu significa *del sostre*, y que Sant Pau anomena al dimoni *Princep del ayre*, se persuadirá verament perque se ha anomenat *Magots* á les figures infernals, deformes, y en particular les qui están sospeses en les regións aérees de nostres iglesies, ó sía les gárgoles.

Nostre Piferrer (1) creu que la decoració exterior de les iglesies, presa en conjunt, no es estranya á tota idea simbólica; y se refereix á les escultures y gárgoles representant essers estranys, animals monstruosos qui fan mueques al llarch de les galeries y contraforts, trauen la aigua dels sostres y qual fisomia espresa tan prompte la tristesa y la rábia, com la alegria cínica del embrutiment.

De la matexa opinió son los P. P. Martin et Cahier (2), y Daly (3), puix si bé diuen que no es probable que quiscuna de aquestes escultures sia la traducció de un pensament emblemátich particular, y que sovint la fantasía del escultor ha pogut exercitarse sobre la pedra, com la del miniaturista en los marges dels manuscrits, sens altre designi que la ornamentació; afirmen, no obstant, que no pot suposarse, en general, que 'ls artistes de la etat mitjana, dirigits ab tanta sabiduria, haguessen axis poblat, herisat, com podriem dir, lo sant edifici de formes de animals estranys, sense donalsi una significació. Lo sentiment comú, diuen els mes graves arqueólechs, es que la legió dels mals esperits está representada per aquestes figures.

Res mes natural; sempre la lletjesa moral dels vicis qui 's personifiquen en los dimonis, ha sig'nt traduhida en l' art cristiá per les formes mes degradades.

(1) *Recuerdos y bellezas de España. Cataluña*, t. II.

(2) *Melanges d' archeologie*; t. I.

(3) *Révue generale d' architecture*; t. VII.

Lo distingit P. Migne (1) pregunta: ¿Les gárgoles son un símbol dels dimonis ó dels pecats capitals? ¿Aquestos emblemes y animals fantástichs, de cara xavacanament alegre, son la representació dels cismes y de les heretgies? ¿Son solament simples ornaments?

Y respon: per lo que respecta als animals y als personatges groteschs y fantástichs, nosaltres dirém que aquestes figures monstruoses qui aparexen sobre tot en l' exterior de nostres bassíliques y que s' anomenen *Magots*, de *Gog y Magog* qui deuen venir á la fi del mon ab l' Anticrist, representen, en efecte, lo geni del mal volant sobre la testa dels fidels pera separarlos de la Iglesia que es símbol del bé. Sant Pau nos diu positivament, que debém guardarnos dels esperits del mal estesos per l' ayre.

Tal fou l' origen de les gárgoles que 'ls arquitectes cristians feren sortir de les canals, dels campanars y dels contraforts de les Seus, pera significar aquestes legions infernals de dimonis que poblen nostra atmótera, no parant de conspirar contra nostra salvació y salut, que nosaltres sols podém obtenir dintre la iglesia de Deu. De aquesta oposició entre les figures grotesques y terribles de l' exterior del temple y les figures tan dolces y pures, tan angelicals, que 'l pintor y l' escultor havien reservat per l' interior, resulta un contrast fort que no podia reusar la bellesa de nostres edificis religiosos.

Aquestes figures lletges, monstruoses, banyudes, dislocades, esculpides per mans satíriques ó desesperades, diu M. de la Sicotière (2), son símbols; s' hi veurá, si 's vol, la imatge del esperit del mal ó la personificació dels vicis y de les impureses del home. La Iglesia haurá ensajat d' espantar per lo

(1) *Dictionnaire d' esthétique chrétienne. Art. Esculpture.*

(2) *Observations sur le Symbolisme religieux.*

horrible del mal als qui no podia moure per la bellesa del bé. Axis algunes vegades haurá volgut donar una idea dels torments dels condemnats, de la r bia y grinyolament de dents dels pecadors.

Lo mateix opinen M. M. J. Mason Neable et Benj. Webb (1), puix afirmen, junt ab Caumont (2), que en les g rgoles de la etat mitjana s' hi veu l' emblema dels esperits malignes qui fugen dels murs sagrats, y s'ervexen també pera advertir als faels que deuen entrar en lo temple ab lo cor pur y dexar al exterior totes les passions qui embruten la  nima.

Mes, ahont se veu clara la intenció dels escultors de g rgoles, es en l' estudi de les supersticions de la etat mitjana.

Diu Thomas Wright (3), que tota la decoració de les iglesies estava especialment calculada pera produhir son efecte en les classes inferiors y mitjanes; l' art de aquella  poca estava apropiat, potser mes que 'l de qualsevol altre,   la societat de aquell temps, donchs se inspirava en la massa y no en l' individu.

En efecte, no existeix desde 'l principi del mon cap creació que hage impresionat tant l' esperit dels homens com lo dimoni. La idea de un Deu benefactor sembla que no era suficient pera dirigirlos, faltava son revés. Axis, al costat del Deu bé y resplendent fou criat un esser pervers y disolvent qui fou la antítesis. Los primers raigs del dia no 'ns omplien de goig sense la fugida de la nit.

Pera fer espantosa la representació del esperit del mal se feu un compost d' home y d' animal, als quals les mitologies antigues ministraren los elements; la serp, la guineu, lo

(1) *Symbolisme dans les eglises au moyen  ge.*

(2) *Abecedaire ou rudiment d' archeologie.*

(3) *Histoire de la caricature et du grotesque dans la litterature et dans l' art.* p g. 132.

gat, lo gos, los porchs, lo mico, etc..., contribuïren á la forma exterior del dimoni; de manera, que á la vista dels animals vils ó maliciosos, lo poble, fins al sigle VI, tremolava de veure un dimoni amagat sots lo seu pel.

Los antichs poetes sols parlen ab terror de aquestes legións de dimonis evocant totes les formes:

*Diabls d' enfer horribles et cornus
Gros et menus, aux regards basiliques,
Infâmes chiens, ¿qui êtes-vous devenus?
Saillez tout nues, vieux, jeunes et charnus,
Bossus, tortus, serpens, diaboliques,
Aspidiques... etc. (1).*

Sant Pere, Sant Pau y Sant Joan nos dihuen que 'l dimoni com á lleó furiós volta sempre entorn nostre pera destrórnarnos; nos advertexen que 'ns revestim de totes les armes de Deu pera defendrens de les mentides y artificis del dimoni, nos ensenyen que nosaltres debém combatre, no contra 'ls homens de carn y ossos com nosaltres, sino contra los poders infernals, contra 'ls esperits de malicia escampats per l' ayre; ells han, per lo tant, assenyalat la guerra entre 'ls homens y 'ls dimonis.

Aquestes creencies, apoyades per la Iglesia, facilitaven lo camí al gust de la etat mitjana pels terrors variats del purgatori y del infern; sens parlar de les descripcións més grosseres, tan freqüents en la etat mitjana, sobre tot en la literatura popular; los qui han llegit lo Dant saben prou lo partit que pogué traure de ses descripcións lo poeta, com també l' artista.

Les representacións de serps y de dragóns, tortura usada

(1) Chamfleury. *Histoire de la caricature au moyen age et sous la renaissance.*

en les regions infernals, foren sempre los subjectes preferits, ja en esculptura, ja en pintura, ja en los detalls de ornamentació d' arquitectura, ja, en fi, en les inicials y marges dels llibres de hores.

En la etat mitjana, diu T. Wright (1), los esperits més elevats aymaven veure en les formes exteriors intencions amagades, ó, á lo menos aço fou una moda que 's manifestá ab més gran força durant la darrera meytat del sigle XII, lo adoptar un sentit á aquestes formes exteriors y deduhirne comparacions y moralitats. Baix la influencia d' aquest sentiment s' adoptá algunes vegades certes figures dins un altre fi que la producció de un simple ornament, pero aço era allí sens dupte una innovació en l' art de aquesta época.

La inclinació que hi havia aleshores pera donar als nombrosissims dimonis les formes monstruoses que degeneraven facilment á lo grotesch, era natural. Lo pintor, l' esculptor, representaven sempre aquestos essers molt lletjos, obrant baix una certa influencia; podien tenir totes les formes imaginables, pero sempre eren horribles.

Giraldus Cambrensis, escriptor de fi del sigle XII, los descriu dient: *Formam quandam villosam, hispidam et hirsutam, adeoque enormiter deformem* (2).

Satanás y sos àngels son tractats en los exorcismes de tots los epitotos que poden caracterisar les gárgoles y 'ls monstres esculpits en la etat mitjana, com diu Godard (3). Veges sino lo *Thesaurus exorcissorum atque conjurationum terribilium* del sigle XVI.

Se sab ademés que en aquesta época de fé, com afirma

(1) *Histoire de la caricature et du grotesque dans la littérature et dans l' art.*

(2) *Itiner. Camb.* l. l. c. V.

(3) *Cours d' archeologie sacrée.*

Hurter (1), se preocupava del diable més vivament que no avuy día.

La popularitat de certes llegendes, lo rito de la benedicció de la aygua, del terme... etc., entretenia la pensa popular ab sa presencia continuada y 's recreava á portar la seva imatge en les processons. Los fets son molt nombrosos com tindrem ocasió de veurer més endavant.

Lo Satanás de la llegenda, diu lo Conte de Resie (2), qui es lo mateix dimoni de les creencies populars, es un esser enterament diferent del Lucifer de la Teología. Son aspecte no es gens ennoblit per aquell ayre de dignitat, trist al mateix temps que salvatge, que caracteriza al ángel caygut. No s'ovira sobre son front cap senyal de son origen celestial; aquést no es mes que aquell arcángel rebelde; en altre temps resplandent de llum y de gloria:

(3)..... *But o how fallen! how changed
From him, who in the happy realms of light
Cloth'd with transcendent brightness didst' t' shine
Myriads thongh Bright.....*

Lo paper que Satanás juga en la vida dels Sants y en les antigues cròniques de la religió es igualment dramátich que poétich. L'esperit del mal es per tot lo motiu de la acció principal. Mes deu notarse que 'l poder del dimoni de la llegenda adquireix mes ó menos força, segons la naturalesa de la aparició. Uns cops se presenta entremitj de nuvols formats per vapors infernals y ab formes mitj reals, mitj alegóriques; y altres ab llargues urpes, banyes, cúa y cós lo mes horrible que 's puga imaginar.

Y açó últim, ¿per quín motiu? ¿per qué 'ls cristians de la

(1) *Institutions et mœurs de l' Eglise au moyen-age*. t. III p. 361.

(2) *Hist. et trait. des sciences occultes*. T. II, pagina 536.

(3) *Miltón. Parad. lost*. l. I.

etat mitjana judicaren necessari reproduhir los dimonis ben horribles? La primera resposta que 's presenta á aquesta qüestió, es perque lo que 's volía representar era lo horrible y lletx del pecat. Açó no es mes que una explicació parcial del fet; pero es cert que aquesta noció era popular y que havia existit anteriorment en la mitología del poble.

Y encara debém fernos una altra pregunta; ¿per qué 's representava al dimoni baix la forma de animal, ó be la humana combinada ab aquella? La marcada afició dels esperits malignes á les formes animals, era, en altre temps, una cosa tan coneguda que no deu estranyarnos que una creencia, verdadera en el fondo y perfectament ortodoxa, se barrejás ab les ilusions de la filosofia hermética, donant lloch á certs abusos y contribuhint á estendre l' us de les prácticas supersticioses. No 's duptava que als ulls dels possehits prenién los dimonis figura de animals salvatges ó de reptils, quan los exorcismes los obligaven á sortir del cós de aquells infeliços.

La zoolatria fou una de les principals supersticions de la etat mitjana; y no deu estranyarnos açó, ja que la pretenguda ciencia dels alquimistes, dels astrólechs y dels mágichs. s' engalanava ab lo nom de ciencia hermética, fent provenir son origen fins al diví *Thoth*, fins al *Hermes*, tres vegades gran, de la antigüa religió dels Egipcis. Veritat es que 'ls animals ja no eren Deus, pero podien esser dimonis, es á dir, que 'ls esperits malignes, que no eren altra cosa sino antichs deus pagans convertits en dimonis, prenién ab frecuencia la forma de animals diferents, ó be prenién possessió del cós humá sols ab lo fi de corrómprel, y d' enganyar ó espantar als homens.

En les imatjes primitives, diu Viollet le-Duc (1) lo dimoni ó be obra ó aconcella; quan obra pren la forma de un

(1) *Dictionnaire d' Architecture. Art. Diable.*

esser humá mes ó menys deforme, provehit d'ales y algunes vegades de cúa que acaba ab una testa de serp, sos membres son esquistats, descamats, ses mans y peus voluminosos, son cap escabellat, sa boca enorme y va nú; quan aconcella pren la forma de un animal fantástich: sirena, dragó, serp, guinéu, basilisch, garipau, gos ab cap de home,..... etc.

Desde 'l sigle XII los autors de *Bestiaris* s' esforçaren en fer, dels animals reals ó imaginaris, figures simbóliques de virtuts y vicis; aleshores quan se volia representar un personatge baix la influencia de una passió dolenta, se l'acompanyava de un de aquestos animals símbol de la passió. Y cuidado, que la etat mitjana sembla haver sigut gran admiradora dels animals, en observar de la vora sos diferents caràcters é instints predominants, y en sapiguerlos aprofitar baix lo simbolisme.

Si aquést era, donchs, lo caràcter predominant d' aquella época, ¿cóm no havia de transcendir en la arquitectura, que no es altra cosa que la manifestació de l' esperit ó caràcter allavors predominant? Per çó 'ls artistes simbolisaren lo dimoni, en les gárgoles, baix totes les formes que 's puga imaginar la mes exaltada fantasía.

Vista ja la opinió dels eminents arqueólechs que indirectament han parlat de les gárgoles, y examinat lo supersticiós caràcter de la etat mitjana, passám ara á la tercera y principal part de nostre treball, açó es, á examinar separadament los grupos de gárgoles existents á Barcelona, encara avuy día, fent veure ses analogies ab les representacions de la fantasía popular (1).

(1) *Com que algú podria criticarnos perque no parlám en aquest article de les representacions, en general, del dimoni en Catalunya, derém advertir que no ho havém fet perque es objecte de un treball especial que tenim entre mans.*

GÁRGOLES DRACHS

Lo més nombrós grupo de gárgoles simbóliques, no sols de Barcelona y Catalunya, sino fins de França, es lo dels drachs; y no te res de estrany, puix com animal fantástich que es ja de sí, se presta á totes les formes é interpretaciós. Sembla talment que al imaginarlo la fantasía popular hagués tingut davant algún del *Plesiosaurus* ó *Ictiosaurus* de la época secundaria.

Lo cert es, que ja en les mitologies antigues se coneixía al drach més ó menys semblant al representat per nostres gárgoles, y cuydado que no preteném confóndrel ab la serp, que de lo contrari tindriem de remontarnos als temps de Moisés.

Concretantnos, donchs, als drachs ó dragóns, podém dir que ja 's troben en la religió mejicana abáns de que cap europeu visités aquelles encontrades: en efecte, la apelació jerárquica de *Quetzalhuetxoloquanhtli*, significa literalment *águila—dragó—serp*, (1) es á dir, un drach molt semblant á la composició ó barreja de moltes de nostres gárgoles.

Fho-hi, primer Emperador de China, doná á sos ministres lo nom de *Loungs* ó dragóns, en memoria de un dragó cavall que ell havia vist sortir de la ribera de *Meng-ho*, com afirman Lord Macartney (2) y G. Pauthier (3). Y es prou sabut que encara avuy en dit pays, los prínceps de la cort imperial tenen, junt ab l' Emperador, la prerogativa de fer figurar lo dragó sobre les habitaciós y equipatjes.

Les representaciós de dragóns com ornaments, era molt

(1) H. de Charencey. *Des animaux symb. chez les américains.*

(2) *Voyage dans l'interieur de la Chine*, t. I, pág. 49.

(3) *Chine.*

freqüent entre 'ls pobles de la raça teutónica; aquestes criatures fantàstiques se unien íntimament ab la mitología d' aquets pobles y ab ses llegendas nacionals; axis veyém que en sos monuments se hi troben exos monstres formant grupos groteschs. Quan los Anglo-Saxons començaren á iluminar sos llibres,

lo dragó servia constantment pera adonar los brodats de les pàgines y pera formar les lletres inicials; costúm que durá fins

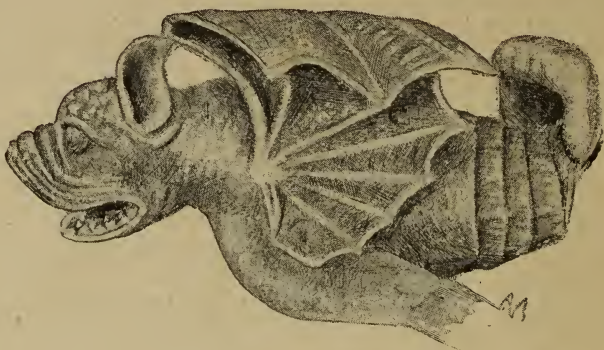

Fig. III.—*Fatxada antiga de la Seu*

molt endavant de la etat mitjana y que també's troba en alguns códechs que 'ns resten de la época visigoda.

Entré 'ls romans *Draconarius* era 'l qui portava la ensenya militar ahont hí havia representat un dragó; *vexillifer*, *qui fert vexillum ubi est draco depictus* (1). Aquesta ensenya havia ja passat dels Syris als Grechs y d' aquestos als Romans, com afirma Martigni (2). Després de la conversió de Constantí se posá la senyal de Jesucrist en lloch del dragó, y aquest se representava dessota atrevessat per lo bastó que surmontava la creu (3), indicant axis la victoria de Crist sobre l' antich dragó (4). Idea semblant á lo que diu Eme-

(1) Du Cange.

(2) *Dictionnaire des antiquites Cretieennes.*

(3) Barón. *Ad an* 325.—Gretzer. *De cruce* T. III. c. V.

(4) Garrucci. *Vetri* pg. 96.

ric-David (1) parlant dels pintors dels sigles IV y VI, donchs, pera expressar la divinitat de Jesucrist, diu, nos pinten un jove dotat de una gracia y de una bellesa immortals, tenint sota 'ls seus peus nusos lo lleó y lo drach.

L' Apocalipsis fou la causa principal de que 'ls dragons fossen considerats com á símbols dels dimonis y de que s' estenguessen tant, formant part de totes les llegendes y entrant en quasi totes les pintures de aquella época; puix lo dimoni personificat en ses representacions es un esser humá, lletg, disforme, monstruós, desnú, ab ales de rat-penat y armat ab una llarga cua de serp; sos peus son pates de lleó ó serres d' águila, hí ha una infinitat de varietats, que es impossible comptar. En lo mateix Apocalipsis se cita al *gran dragó* entre los tres monstres mes terribles.

Res mes comú en la etat mitjana que les llegendes sobre 'ls dragons y animals per l' estil. En tot Alemanya, Suiça y en los tres reyalmes de la antiga Scandinavia no hí ha un sol castell, una cova, un bosch, ó una vall, que no sia habitat per un esperit dolent. Los uns se apareixen baix la forma de besties monstruoses; los altres de gegants, de dragons ó de serps monstruoses; los altres baix la figura de guerrers armats ab velles vestimentes, de monjos ab llarga barba, de verges pálides y ploroses quals crits tristos trenquen lo silenci de les nits.

Lo poble dels Alpes, en la Suiça, ha conservat encara gran nombre de tradicions que fan menció de dragons y de serps, quí, en los temps mes antichs, habitaven les montanyes y baixaven molt sovint á portar la devastació á les valls.

A Alemanya sobre tot, hí ha histories molt curioses sobre 'ls dragons monstruosos, pero, una de les mes interessants es

(1) *Histoire de la peinture Cretienne au moyen age.*

certament la dels dos germans Syntram y Beltram, duchs de Lensburg.

Aquestos dos joves senyors, anant un día de caçera, arribaren al fons de un bosch desert y salvatge, davant de una cova dintre la qual estava aleshores estés un grós dragó, qui sembrava 'l terror y la desolació per tot lo pays. Quan lo monstre vegé als dos caçadors, se tirá sobre ells, y en un obri 'ls ulls, se empaçá á Beltrám, lo més jove; pero Syntram; sense perdre lo coratje, atacá al dragó ab tan furor que, després de una forta lluyta, aquest caygué mort á sos peus; aleshores li obrí 'l ventre y retirá á son germá qui encara vivía. En memoria d' aquest fet feren alçar en aquell mateix lloch un temple á Sta. Margarida y representar la historia en un retable que encara se conserva. La cova ahont trovaren lo monstre está situada vora *Burgdorf*, en lo cantó de Berna, y se anomena encara *Lo forat del dragó (drochenloch)* (1).

A Catalunya tenim dúes importants llegendes en que 'l drach hi te 'l principal paper, la de Jofre y la de Soler de Vindardell. La primera sobretot, te molta analogía, ab la anterior dels germáns Syntram y Beltram. Douchs, diu la tradició, que anant dit Comte Jofre pels pláns del Vallés volgué atacar á un fréstech drach que tenia sa cova en la montanya de Sant Lloréns del Munt, hon los moros l' havien dexat en venjança. Segóns uns, se valgué de una trampa pera lograrho, y segóns altres atacá de dret á la fera, la qual mal ferida de una llançada del Comte pretengué fugir volant, més ell, agafantse en una de ses potes, la aná ferint mentres volava per l' espay, fins que la fera, dessangrada, caygué morta al cim de la montanya, dita avuy del *Puig de la Creu*, hont lo Comte Jofre feu alçar, en memoria del fet, un temple á la Verge.

(1) Scheuchzer. t. I, c. III, pg. 383.—Athanas Kircher, *Mund sulter*, VIII, pg. 94.—Wagner. *Hist. nat. Helvetiæ*, pg. 246.

La llegenda d' en Soler de Vinardell no es ni tan poetica, ni tan antiga, pero sí lo que 's vulla, la tradició del drach, en general, es la més vulgar en tot Catalunya, y nostres monuments la recordan ab molta frecuencia com se veu en uns relleus de la Seu de Barcelona pertensexents al anterior edifici, per dúes vegades en un dels capitells del claustre de St. Cugat del Vallés y además en altres del antiquíssim de St. Pau y de la porta daurada de Poblet. Ja veurém més endavant la trascendencia que tingueren aquestes llegendes en les costúms populars y principalment en la escultura en general y en la de gárgoles en particular, puix es prou sabut y repetit que en aquelles llunyanes époques tant lo pinsell com lo cisell, no eren altra cosa que la ploma ab que 's describía ingénuament lo modo particular d' esser del poble en que se exercitaven.

Los dragóns, diu lo P. Migne (1), han jugat un gran paper en la poesia imaginaria de la etat mitjana. S' han donat de sa presencia sobre 'ls monuments religiosos, ja en les basíliques, ja en les estátues aislades dels sants, ó de lo seva aparició en les festes populars, un gran nombre de esplicacions, entre les quals la més sensilla es la dels Bolandistes, qui diuen que representava al dimoni.

Després s' ha pretingut regonexer en lo misteri del dragó, la espressió figurada de la victoria del sol de primavera sobre 'l sol d' hivern, y de la llum sobre les tenebres. La matexa opinió es defensada per M. Lenoir (2) parlant del dragó de Metz anomenat *Graoully*. M. Freminville (3) pensa que 'ls cocodrills degueren viure en los rius de França. Y d' aquesta manera alguns autors volen trauer un simbolisme natural,

(1) *Dictionnaire des legendes du Christianisme.*

(2) *Mem. de l' Acad. celt.* t. I, pg. 1 20.

(3) *Mem. Ac t. ant. de France*, t. XI, pg. 8 y 9.

apropiat y admés per la massa general, per medi de un altre simbolisme que no te altre rahó de ser que la fantasía del inventor predisposada contra tota idea ó representació sagrada.

M. Alfred Maury y M. Eusebi Salverte (1), han reunit fins 36 exemplars de vides de Sants en les quals se troven les llegendes relatives als dragóns.

Nosaltres nos contenterém á citar-ne alguns á fi de fer veure la diferencia que hi ha de les nostres llegendes á les franceses.

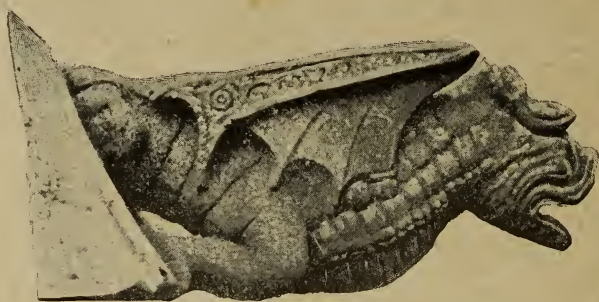

Fig. IV. -- *Claustre de la Seu*

Finistère. S' hi troba freqüentment la tradició dels dragóns vençuts per Sants. (2)

Rouen. St. Romá venç la *Gárgola* en 720. Una cerimonia popular religiosa perpetúa aquest miracle. (3)

Orleans. Ceremonia igual á la de *Rouen*. Punt de la llegenda; isla de Batz, vora St. Pol de León. En 597, St. Pol precipita al mar un dragó espantós (4).

Montoire. St. Juliá, primer Bisbe de *Mans*, destrueix un dragó (5).

(1) *Sciences occultes ou Essai sur la magie, les prodiges et les miracles.*

(2) *M. Fremville, Mem. de la soc. des ant. de France, t. XI, pg. 8.*

(3) *Servin. Hist. de la ville de Rouen, t. II, pl. 147.*

(4) *Cambry. Voyage dans le departement du Finistere, T. I, pl. 147.*

(5) *Moreri. Dictionnaire historique. — Fr. Duchène-la Chenaye. Mem. de l' Acad. celt. t. IV, pl. 311.*

Saint-Amand. St. Amand caça un dragó en una isla (1).

Metz. Lo *Graoulli* vençut per St. Climent (2).

Y aixís per l' estil podríem anar seguint les demés regions de França y en *Poitiers* trobaríem lo dragó vençut per Santa Radegonda (3), á *Tarascon* per Sta. Marta (4), á *Bordeaux* per la verge de St. Marcial (5), á *París* per St. Marcel, (6) etcétera, etc.

Debém fer notar que en totes aquestes llegendes, y en les demés que coneixém de la vehina nació, los vencedors dels dragons son tots Sants, mentres que á Catalunya los dos dragons citats en les llegendes son vençuts per dos guerrers, Jofre y Vinardell; particularitat que fem notar perque nos pot donar molta de llum respecte al origen de semblants llegendes, y que es mes de admirar en quant, en altre tradició catalana, la del *Drach del Estany* de Banyoles, en que 'l protagonista no es catalá, no basta la força material, com en la de Jofre, si no que hí ha de intervenir també un Sant. Veuse aquí la tradició.

Era 'l cas que prop 'l estany de la já cristiana Banyoles vivia un verinós drach, de llargues ales y urpes per demés arquejades, que ab son corromput alé enmatzinava aquelles crestallines aygues ensemps que devorava als descuydats vianants que á son entorn discorrien. Fins aleshores vanament intentat s' havia batres ab exa fera de tan descomunals formes y per açó 'ls capdills que al emperador Carlo-Magno rodejaven, un á un volgueren provar son enginy y sa ben acreditada valentia ab lo drach, que de tals calamitats era causa; mes inútils foren tals tentatives y no pochs cavallers

(1) Bottin. *Melanges d' Archeologie*.

(2) Lenoir. *Mem. de la Acad. celt.* t. II.

(3) M. Jouyneau-des-Loges. *Mem. Acad. celt.* t. V, pl. 57.—(4) Rouvin. *Voy. du Tour de Fran.*—(5) M. Du Coyla. *M. Acad. celt.* t. IV, pg 272.—(6) Greg. *De glo. confes.*

ab la vida pagaren sos valents esforços. En vista de dissort tanta, plé de coratje y bramant de ira, Carlo-Magno cabalcá son caball, blanch com del estany la escuma, y blandejant al ayre ab son potent braç sa lluenta espasa, envers lo drach rabiant s' atança: pero inutil també fou sa desesperada lluyta en la qual, com sempre, la horrorosa fera s' emporta la part mes bona, perque no eren les armes de la guerra les que debien donar de ella rahó y compte, sino les oracións del Just (St. Emeri) qui humilment ab l' exercit confós marxava. Desesperançat ja 'l poble y condolit, sa causa fia á les virtuts del Emeri, qui sostengut ab les sobrehumanes forces que ab los dejunis y penitencies del cel rebia, sol y ab segura planta s' encamina al estany, busca la fera, la troba en son cau habitual y ella á la vista del Sant pert tota sa feresa y qual manyach xayet desde alli á la vila dexa conduhirse pera esser degollada en la plaça del poble entre lo bullici y la frenética alegría dels que inmensa la sentien al veures lliures de tanta desgracia (1).

Nosaltres creyém que totas aquestes llegendes provenen del supost combat de St. Jordi contra un dragó pera deslliurar á una donsell, llegenda de origen oriental portada á Europa durant la etat mitjana, y que prové de la poca inteligencia dels escriptors, qui vegent en la imatge de St. Jordi tal com la feu executar Constantí, un dragó sota 'ls peus del Sant, no sapigueren que no era altra cosa que un emblema del dimoni. ¿Lo mateix emperador no feu representar també al dragó sota la creu en lo seu *la barum*?

St. Teodor te també un dragó sota los seus peus; St. Victor, en grupo, un altre sota los del seu caball; Sta. Margarida ne te un que la segueix; un cap d' emperador está sota

(1) Alsius. Ensaig histórich de la vila de Banyolas pl. 42.

'ls peus de Sta. Caterina; un dimoni sota 'ls de Sta. Dymphna; y axis per 'l estil podriem citar-ne un gran nombre.

Aquestes llegendes no son altra cosa que recorts del paganisme disfreçats per la pietat popular, y que estesos, diversificats, trasportats, pels rondallayres, jotglars y clergues, han format en fi aquestes masses de apariencia compacte; y de aquesta manera un emblema universal, una alegoria rebuda en tots los temps del cristianisme, com ho havia sigut en los del politeisme, figurava, no, com han dit alguns, la victoria del sol de primavera sobre 'l de l' hivern, ni del día sobre la nit, sino lo triomf de la veritat sobre el error, del principi del bé sobre 'l principi del mal, y, en llenguatge popular, de Deu sobre 'l dimoni.

No, los dragons que 'us pinten les citades llegendes, no han existit mes que en la fantasía del poble quí, per son medi, volia representar la impietat, lo paganisme que á França fou *vençut* pam á pam en totes les encontrades pels Sants que la llegenda fa *vencedors dels dragons*, y en nostra Catalunya, com que lo paganisme, en termes vulgars lo dimoni, no era pacífich com á França, sino que ho arreballava tot á sanch y á toch, personificat en los alarbs, perçó 's necessitaven guerrers que 'ls conquistassen també pam á pam, pero ab les armes á la má; y 's crearen les llegendes de Jofre y de Soler de Vinardell. Y acaba de confirmar encara mes nostra opinió lo que les llegendes franceses de aquesta classe se referexen als sigles VI y VII en que aquelles regións foren convertides al cristianisme per sants apostols, mentres que les nostres son del sigle IX al X es á dir, quan teniem lluyta diaria contra los alarbs.

De aquesta opinió son la major part dels escriptors qui han parlat de les gárgoles ó de ses llegendes: entre ells deu mencionarse á M. Douhaire (1), qui cita la llegenda de la

(1) *Cours sur l'histoire de la poesie chretienne; cycle des apocrifés.*

gàrgola (*gargouille*) entre les del cycle simbólich, aço es, entre les llegendes relatives á les personificacións imaginaries baix les quals la etat mitjana ha amagat algunes vegades ses concepcións mes volgudes.

Lo mateix creu nostre Piferrer (1), donchs parlant de la tradició del

drach, diu que elles poden donar-nos la aclaració del origen de algunes de nostres costums; pero si no se 'ls hi vol donar

Fig. V.—*Claustre de la Seu*

un sentit místich. ¿á qué debém atribuir les figures del drach que desde 'ls antichs temps passejen publicament los pobles de les vehines comarques en ses festes majors?

En efecte, les sobredites tradicions y llegendes originaren les anomenades, aqui á Catalunya, *processons del drach*, *de la patum*, etc , y á França de la *tarasque*, de la *gargouilli*, de la *grand-guele*, del *graouilli*, del dragó de St. Marcel,... etc.

Semblant costum de portar en quasi totes les processons, principalment en les de les rogacions, drachs alats, imatges de la idolatria, del dimoni, uns cops vencedor y altres vençut, es molt frequent durant la etat mitjana; y cuydado que pot donarnos molta llum la forma en que 's feya en algunes comarques, respecte á lo afirmat mes enrera que 'ls dragons no eren altra cosa que símbols del dimoni.

(1) Recuerdos y bellezas de España.

Axis veyém que Guil. Durand, diu al parlar de les Rogacions:

Consuevit quoque quidem draco cum cauda longâ, erecta et inflata, duobus primis diebus antè crucem et vexilla præcedere. Ultimâ vero die quasi retro aspiciens caudâ vacuâ atque repressâ retro sequitur. Draco iste significat diabolum qui per tria tempora scilicet ante legem, et sub lege et temporae gratiae, quae per hos tres dies significantur, homines fefellit et nunc fallere cupit. In duobus primis temporibus regnavit et quasi dominus orbis fuit caudâ lngâ, id est, potenter, et inflatâ, id est, superbè incedens: undè Cristus illum mundi principem vocat... In tempore verò gratiae per Christum victus est... propter quod tertiâ die draco, quasi potestate propter fidei dilatationem amissa, post crucem sequitur caudâ vacua et demissa et non longa.

Les afirmacions de Guil. Durand, no poden ésser més clares; lo dilluns y dimars de les Rogacions que representaven los temps de la antiga lley, la gárgola, ó sia 'l dimoni, anava davant de la creu ab la cua dreta; ell triomfava: lo dimecres, anava darrera la creu ab la cua baxa y ayre humil; havia sigut vençut. De aquí á posarles per canals dels temples no hi havia mes que un pás.

Res mes comú á França que aquestos drachs figurant en les processons de les Rogacions, diu M. Ph. Le Bas (1). Per exemple, á *Provins*, durant aquesta festa los campaners de dues parroquies diferents portaven en altres temps, davant la creu, la primera un dragó alat y la segona un llagardaix. Se simulava entre abdos monstres una lluyta furiosa; quan los campaners se trovaven, los animals que ells feyen mourer les boques guarnides de claus, se arrancaven sos guarniments de flors, y aquell que los conservava mes bé era aplaudit com á

(1) *Dict. encycl. de la France. Gargouille.*

vencedor. Algunes vegades se 'ls feya tirar flames, representant sens dupte les del infern.

Eren célebres també la *Gargouille* de Rouen; la *Tarasque* de Tarascón; la *Grand gueul* de Poitiers; la *Graoulli* de Metz; la *Chair salée* de Troyes; la *Kraulla* de Reims; lo *Dragon* de Langles y lo de *St. Marcel* de París.

Les matexes processons (1) se feyen á Vicence (2); á Constances, hont un laych portava un cap de dragó; y en la Abadía de *Fleury* que tenia tambe una *Gárgola* dintre la gola de la cual se ficava foch.

Semblant costum fou també importada á América, donchs veyém que á Lima, lo día de la festa de Sant Francesch, figurava en la processó un monstre ideal anomenat *Tarasca* (3).

Per lo que respecta á Catalunya, debém dir que abáns de la Revolució eren molts los pobles que tenien son drach ó animal per l' estil, pero han anat desaparexent y avuy sols se conserva, que ho sapigám, en lo Panadés. Entre los pobles que 'n tenien recordám actualment los següents:

Barcelona que, entre altres, tenia la *brivia* (corrupció de *víbora*) y lo *drach* que vestien de pell y tenien en la gola una ferramenta per disparar cohets y foch *greesch*. En auques velles de redolins se veuen representats ab testa y coll de serpent, ales de rat-penat y cúa entortolligada.

Girona tenia lo *drach* y 'l *dragoní*, Berga la *Patúm*; Valencia y Tortosa la *farascha*, originaria de la *tarasque* de França; Vilafranca del Panadés, Igualada, Lleyda, La Bisbal, Vendrell y Reus tenien també son corresponent *drach*. Respecte á aquest últim, podém dir que quan governaven les

(1) Claud. Epis. Andego. *De processionibus*, c. III.

(2) Allegranza. *Monum. sac. ant. di Milano*, pl. 96.

(3) Malte Brun *Annales des Voyages*, t. I, pl. 92.—*Tableaux de l'etat actuel du Perou, estret del Mercurio Peruviano*.

blanchs ó los *nègres*, al passar per la casa de algùn caracterisat contrari, llavors lo drach tirava cohets y piules.

Lo drach de Vilafranca y la Patúm de Berga vingueren á Barcelona per les festes de la Mare de Deu de la Mercé del any 1880 y los estudiants de medicina cantaven tot fent burla:

Tot Barcelona 's fum
del *drach* de Vilafranca;
tot Barcelona 's fum
del *drach* y la *patúm*.
Qui no se 'n riurá... fumará
de la *patúm* de Berga,
qui no se 'n riurá... fumará.
¡Si alló no pot aná!

Lo qual demostra evidentment lo que ja havém dit, que cada época te son modo d' esser especial, y que, lo que en al tre temps era objecte de veneració per son significat, avuy fa riure. Lo simbolisme, com tota idea purament humana, está subjecte á la lley del progrés.

Als drachs dels pobles de Catalunya que havém citat, los acompanyava generalment una munió de comparses, y entre elles la dels diables y diablots, costúm que no sabém existís á França, y que, junt ab la particularitat de tirar dits animals foch per la boca nos confirma més y més ab l' idea de que ab ells se volía representar al dimoni, potser al mateix Llucifer.

Havém fet la anterior disquisició històrica perque estám plenament convençuts de que les gárgoles, obgete de nostre trevall, no son altra cosa que una conseqüencia, ó mellor, una representació de les gárgoles ó drachs de la llegenda y dels drachs de les processons, y que, per lo tant, son, com totes aquestes, representacions ó símbols del dimoni, que era lo que preteníem demostrar.

Ara anám á estudiar y descriurer les *gárgoles-drachs* existents en Barcelona.

De unes 250 gárgoles que encara avuy se conserven á Barcelona, lo major nombre, unes 85, representen drachs de les més variades formes, nombre que nos deu estranyar atesa la popularitat que aquí tenien ses llegendes y la costúm de portarlos en

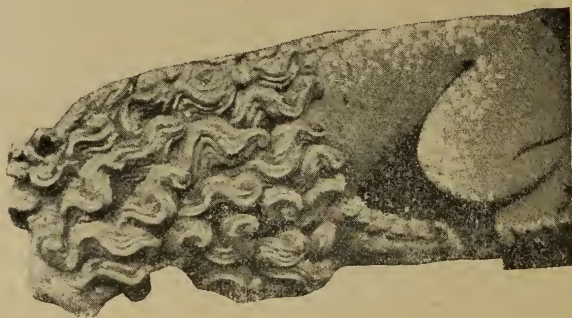

Fig. VI.—*Claustre de la Seu*

les processóns, com havém tingut ocasió de veure.

De entre les 85 no n' havém trobat dúes que 's puguen dir iguals, molt al contrari, se diferencien per caràcters assenyalats, lo qual, si be fa molt difícil la seva agrupació y pesada sa descripció, nos mostra en cambi la originalitat y gust artístich de les époques que les erigiren, y forma un verdader contrast ab les dúes gárgoles que s' han posat en la moderna fatxada de nostra Seu, que ¡vergonya es dirho! son abdues de un mateix patró. ¡Ni s' ha sapigut imitarne dues de les tan precioses que hi ha en la mateixa Seu!

Lo caràcter que més predomina y que 's distingeix al primer cop d' ull en les gárgoles-drachs, es lo de les ales, donchs unes les tenen de rat-penat y altres de águila.

Sense tenir la pretensió de discutir quin dels dos caràcters es lo més propi, puix veyém que se usaven abdós al mateix temps, dirém, no obstant, que 'l d' ales de águila fou

més preferit, en la escultura de gárgoles, no sols entre no-saltres en que son més nombrosos, sino fins á França; efecte sens dupte de sa major realitat.

Començám, donchs, per les gárgoles-drachs, ab ales d' águila.

Fins 63 ne conexém de aquesta clase á Barcelona, sense que l' igualtat de ales vulla dir que se assemblen en les demás parts del cos, molt al contrari, donchs unes tenen lo cap d' home y lo cos mitg de cuadrúpedo y mitg de águila, com en les que hi ha en lo Mirador del que era Palau dels Reys de Aragó, y una del pati dels Tarongers de la antiga Audiencia, que porta barba ben partida y tota la expressió de sa cara es natural exceptuant les aures, podria molt ben esser algún personatge d' aquella época; altres tenen tambe cap d' home pero el cos de gos ó animal per l' estil, que de tot hi ha, com una del edifici avuy Arxiu de la Corona d' Aragó, que te la boca molt oberta y riu irónicament. En lo citat Pati dels Tarongers, hont se conserva la més fantástica collecció de gárgoles de Barcelona, se oviren varis exemplars, quatre sobretot, que deuen incloures ab les anteriors, si be tenen una expressió en la cara molt més burlesca y estravagant, no sembla sino que lo artista buscava entre 'ls seus semblants, aquells qui per la incorrecció de ses línees fisionòmiques, eren més dignes de servir de gárgoles.

Barrejades ab les anteriors se troben en lo mateix Pati dels Tarongers, cinch exemplars de gárgoles mitg dones y mitg drachs, com no n' havém trobat cap més en tot Barcelona, ab la particularitat que totes elles porten pits desnús, y dúes los tenen extremadament grossos; dúes altres, posades en los ánguls S. E., tenen molta semblança ab les *Arpies* de que 'ns parla la mitología antiga.

Lo mes comú en semblant grupo de gárgoles es que tinguen la meytat inferior de gos ó boch y la altre meytat de

águila, com passa ab una de la antiga fatxada del Consell de Cent; ab cinch del campanár de la Seu; ab tres de la fatxada del Arxiu de la Corona de Arago; ab una del claustre de la Seu, ángul N., ab la particularitat de tenir les plomes punxegudes, les potes del davant de águila y les del darrera de cuadrúpedo, te 'l cap trencat, pero no obstant es un exemplar molt curiós; en lo Pati dels Tarongers n' hi ha una ab grosses plomes y un cap indefinible, y altre ab un cap de águila deforme.

En lo cap es hont hi ha mes varietat, puix si algunes lo tenen d' home y de dona, les més de lleó y gós, com en les de de la casa del Gremi de Sabaters del carrer de la Corribia; una de la antiga Canonja; dues del Arxiu de la Corona de Aragón; una del campanar de la Seu, y tres del Pati dels tarongers: altres tenen lo cap de gat y altres de guineu ó llop, com les set de la antiga casa Dalmases del carrer de Moncada. Moltes, no obstant, tenen un cap indefinible, efecte de la exaltada imaginació del artista qui les esculpia.

Per regla general les gárgoles d' aquet grupo sols tenen les potes del darrera, com pot veures ab les citades y además ab les que hi há en la fatxada de la Iglesia del Pí, en les de Santa María y en algunes del Pati dels tarongers; no obstant, en la antiga casa Dalmases n' hi há cinch que además de les ales les tenen totes quatre; pero aquestes ja son del renaxement y no tenen per cert la lleugeresa y atreviment de les gótiques, donchs s' apoyen en la paret ab totes quatre potes, lo qual fa que tinguen una posició forçada y gens artistica per cert.

Les gárgoles-drachs ab ales de rat-penat si be son mes escasses tenen en cambi mes originalitat; en elles s' hi veu campejar la enlayrada fantasía del artista qui barrejant detalls reals ab altres de imaginació, creá uns essers lo mes estranys y originals que s' puga arribar á pensar.

Mes, abans de passar endavant ab sa descripció debém parlar quelcom de les barrejes d' homens y animals, y d' animals diferents, que havém observat y anirém observant, puix no son patrimoni exclusiu de nostres gárgoles, molt al contrari, tenen un origen mes llunyá, fins podém dir que 's perden en los horitzons del Art.

Tot lo que podém afirmar, aprés en la lectura dels antics escriptors, es que als pobles los agradava combinar, associar la figura humana ab los animals, representarla tan prompte sots la forma de semi-animals, tan prompte los personatjes agafats ó drets damunt los animals.

En ses pedres gravades veyém que la figura humana associada als mónstres, té un paper molt important. En Assiria, per exemple, lo bust del home acaba ab detalls trets d' animals fabulosos; y en Egipte, al contrari, l' home porta cara de animal (1), si bé tenían també les sfinx ó androsfinx que eren lleons ab cap d' home, los lleóns-esparvers, los lleons-ossos ab ales, (molt semblants als drachs nostres) les serps-voltors, les serps ab cames d' home,... etc. (2)

Los fenicis ayaven simbolisar la essencia maravellosa de la divinitat en les figures monstruoses; y si 'l poble de Deu fou generalment estrany á aquestes abominables representacions, sa imaginació, no obstant, s' ampará en aquestes composicions animals monstruoses. Dintre 'ls camps de la imaginació poética, los cants dels Hebreus demostren, es veritat, un gust mes decidit per l' encadenament y la associació maravellosa de les imatjes imponents y simbóliques, que per les formes plásticas y semblen tenir menos compte de la realitat que de la possibilitat de la execució d' aquestes imatges.

Los querubins del Génesis sembla que eren figures hu-

(1) M. Tudot. *Collection des figurines en argile, œuvres premières de l' art gaulois.*

(2) Borcellini, *Monum. dell' Egip.* Atlas I.

manes ab ales; y en altres llocs apareixen les representacions grotesques. (1)

Entre 'ls Caldeos era popular la creencia en éssers monstruosos formats per barrejes d' homens y animals. (2) *Dagon* (Odacon) de Asdod; *Atergatis* d' Ascalon y *Oannes* de Babilònia eren tots mitj peix y mitj homes; nosaltres tenim alguna gárgola per l' istil, com veurém mes endavant.

Lo mateix pot dirse dels Grechs, dels Romans y dels Alarbs (3) en la imaginació fantástica d' animals imaginaris. Tal es, per exemple, lo anomenat *Aksar* que te cap de bou, ulls de porch, avelles d' elefant, banyes de cervo, coll de avestrús, pit de lleó, color de lleopart, ventre de gat, cúa de bé y peus de camell. Se necessita, en veritat, la fantasia árabe pera imaginar-se semblant *pot-pourri*.

Les combinacions de les figures naturals dels animals inferiors entre élls, y d' aquestes matexes formes ab les humanes, tals com centauros, grifos, figures alades, .. etc., troben, diu M. Roret (4), en part, la seva justificació en les creencies religioses, y pertanyen, per altra part, á n' els melors temps de l' art, á la plástica decorativa

Aixís veyém que á Grecia, hont la associació de la figura humana ab les parts ó membres d' animals era molt usada, l' art no feya altra cosa que expressar y desenrotllar d' una manera positiva les imatges fantásticas de la imaginació popular, encara indecises y vaporoses, expressant mes bé una idea fosca desenrotllada exteriorment baix una forma determinada. En ses classes de combinacions, la part del cós humá se mostra sempre com la part anterior, á semblança de

(1) F. J. Züllig. *Der Cherubim.*—Wagen. *Le Char des Cherubins.*—Grueisen en lo *Kunstblatt*.

(2) Berosé. *Hist. de Chaldée.* pl. 49.

(3) Bochart. *Hierozoie*, l. VI, c. 13, pl. 845.

(4) *Encyclopedie. Archeologie.*

nostres gárgoles, y fins en los mytos y tradicions que parlen de figures enterament animals, l'art se contenta sovint en ferhi una alusió, associant á la figura humana algunes parts poch importants,

Nostres antepassats sembla que tenien també un gust pronunciat per les monstruositats de tota mena, principalment pera les barrejes d' animals de diferentes especies y los compostos d' homens y d' animals.

A jutjar per les anécdotes contades pels escriptors com Giraldu Cambrensis (1), no 's pot duptar que la creencia en aquestos éssers fou molt extesa. En sa descripció de la Irlanda, aquest autor nos parla d' animals meytat bou y meytat home, meytat cervo y meytat vaca, meytat gos y meytat mico,... etc.

Si donchs, es cert que 's creya generalment en la existencia d' aquestos animals, ¿te res d' estrany que 'ls artistes

los esculpisen corretgits y esmenats? No; ja ho havem dit y no 'ns causarem may de repetirho, que la escultura y pintura de la

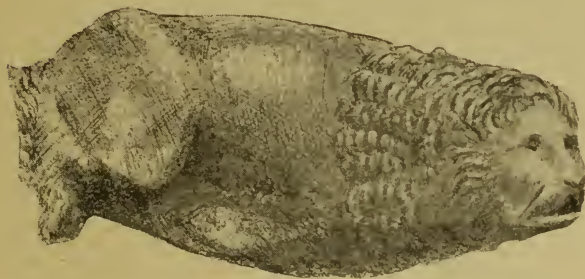

Fig. VII.—*Clústre de la Seu de Barcelona*

etat mitjana, no eren altra cosa que la interpretació de la literatura popular, ó mellor, del esperit de la época.

Tornant á la descripció de les gárgoles-drachs ab ales de rat-penat, devém dir que en poques s' hi veuen detalls trets de la realitat; en élles no 's troben, com en les anteriorment

(1) Topog. Hiberniæ.—Itiner. du pays de Galles. t. II, c. XI.

citades, barrejes tan assenyalades d' animals; sols una 'n coixém que tinga detalls d' auzell, y es del Claustre de nostra Seu, (véges Lam. I. pl. 196), donchs té un cap de gós, ab llargues aures, peus de gós y cúa d' auzell.

Les demás tenen totes caràcters de quadrúpedos, consistint la diferencia en lo cap, en la disposició y forma de les potes y en la ornamentació del cós. Per lo que respecta al cap n' hi ha una en lo Páti-vestíbul de la Audiencia, que té 'l coll extremadament allargat, com les de *Notre-Dame* de París, y porta una petita banya en lo front; en lo campanar de la Seu n' ha una altre que té dues banyes retorçades, com de bé; y en lo Cláustre de la mateixa Seu n' hi ha dues ab banyes també; una d' ellas les té dirigides endarrera y la altre endevant. (Véges Lam. IV, pl. 297.)

Les altres tenen generalment un cap que es una barreja de gos y lleó, y alguns cops de gat, com en la que 's conserva tota soleta en una casa de la Plaça del Angel, sent per cert de les mes ben modelades de Barcelona; com á tipo de cap de gos podrém citar la que hi ha en lo Claustre de la Seu. (Véges Lam. I, pl. 196.)

Algunes, com les ja citades del Cláustre de la Seu que porten banyes, tenen també una llarga cúa formada per nódols, la qual se recórgola entre les dues potes del animal; caràcter que té una altra gárgola, (Véges Lam. III, pl. 293) d' aquesta especie situada al costat de la nova fatxada de la Seu, en lo carrer de Sta. Llúcia, ab la diferencia que aquésta té la cúa retorçada cap á un costat y després cap á dessorre.

Moltes d' eixes, com pot veures ab les lámínes, tenen lo cos cubert de grosses escames ó plaques de tortuga, y presenten les ales adornades ab circumferencias y nívris simétrichs molt assenyalats. Totes elles obren la boca mes de lo regular y moltes la tenen adornada ab una llarga filera de dents, com las citadas (Lam. III, pl. 293), y la que hi há en la fatxada del

Arxiu de la Corona d' Aragó; aquesta última, á més de tenir la boca molt oberta ensenyant llarga filera de dents, lo nás molt arremangat y 'ls ulls sortits de les órbites, com en un esclat de furor, té les potes del davant alçades y en actitud de destroçar á algú, exemple únich á Barcelona, donchs totes les altres, á mes de tenir sols dues pates, les apoyen en la paret.

N' hi han algunes que tenen lo coll cobert de riços simulant la melena dels lleons, en la torre del rellotge de nostra Seu; caràcter que no havém trobat més que en una altra del Páti de la Audiencia, lo qual no deixa d' extranyarnos, més á més, després de veure lo quasi constant ús que se 'n feya en les gárgoles del grupo anterior, açó es, ab les que porten áles d' águila; y açó prové, de lo que ja havém dit mes enera, que en aquestes últimes l' escultor deixava volar lliurement sa fantasía y buscava los detalls més aptes pera impressionar, prescindint per complert de sa realitat.

Que 'l grupo de gárgoles que acabám d' estudiar té molta semblança ab les que 's passejavan pels pobles en los días de festa grossa, no hi ha cap dupte; pero deu tenirse en compte que l' escultor estava lligat á desenrotllar sa idea en un petit troç de pedra, lo qual l' impediría donar més extensió á sa obra.

GÁRGOLES-LLEONS y GÁRGOLES-AGUILES

QUESTOS son sens dupte los dos grupos de gárgoles que 's prestarien á mes discussió sobre si son símbols del dimoni ó bé símbols sagrats, si la coincidencia de trobarne algunes que estudiarem mes endevant, atacant á éssers indefensos, com nens, béns y aucells, no 'ns hagués determinat desde un principi á acceptar la primera opinió

Es molt cert que la antiguetat ha mirat sempre al lleó com al símbol de la força y de la vigilancia, perque 's creya que dormía ab los ulls oberts, com ho espressa Alciat (1) en lo següent elegant dístich:

*Est leo, sed custos, oculis quia dormit apertis;
Templorum idcirco ponitur ante fores.*

Situant lleons de marbre ó de bronze á la porta y en diferents parts de sos temples, lo Cristianisme imitá, no una práctica pagana, sino l' exemple de la Iglesia juheva. Salomó, seguint les instruccions de son pare David, havia fet executar dos lleons d' or y de plata pera 'l temple de Deu. Sant Carles Borromeo, en lo quart concili provincial presidit per éll, donant instruccions pera la construcció de les iglesies, maná adornar les portes ab figures de lleons, pera indicar la vigilancia dels bisbes, é inspirar respecte y temor als fidels que hi entraven.

L' águila també fou considerada com un símbol sagrat de la Ressurrecció per alguns Sants Pares, fundantse en lo quint verset del psalm 102. Sant Máxim de Turin (2) la fá

(1) *Emblem. V.*

(2) *In Biblioth. PP. A. VI, pl. 27.*

símbol del neófit qui per medi del baptisme es iniciat á una vida nova; Sant Ambrós la aplica també á la Resurrecció del Salvador (1).

Tot açó es molt cert, pero no prova rés contra nostra opinió de que tant los lleons, com les águiles, usats com á gárgoles, son símbols dels esperits malignes.

Les afirmacions dels anteriors escriptors y sants per més que estaven molt ben buscades y eren verdaderes alegories, no estaven encarnades en la consciencia del poble y perçó no podien trasmétres y formar tradició, com en efecte no la formaren. Véges sino lo que 'ns diu lo citat Emeric-David (2) parlant dels pintors cristians, qui, pera expressar la divinitat de Jesucrist, diu, nos pinten un jove dotat d' una gracia y d' una bellesa immortal, tenint dessota 'ls seus peus nusos lo lleó y 'l drach. De manera que á ésser absolutes les afirmacions dels dits Sants Pares, nos trovariem aquí que un símbol de la divinitat seria humillat per la mateixa Divinitat. A més de que, ¿no 'ns diu Sant Pau que 'l dimoni volta entorn nostre com á lleó afamat? Y encara suposant que tots los lleons y águiles sien símbols divins ¿no seria ridícol haverlos colocat, sense cap caràcter que los distingís, com á gárgoles, caricaturisantlos en certa manera, posats entremitj de monstres horribles, igualantlos ab los símbols del dimoni y de tots los vicis? No; per mes que 'ns esforçassem en considerar als lleons y águiles que fan de gárgoles en nostra ciutat, com á símbols sagrats, may podriem conseguirho; lo sentit comú ho rebutja. Primer nos inclinariem á creurer que son purament obres artistiques de fantasia, aço es, sense cap idea ni llunyanament simbólica.

Tant la águila com lo lleó á semblança del drach, tenien

(1) *Serm. in Append.*

(2) *Hist. de la peint. chreti. au moyen-age.*

un paper molt important en les festes populars, anant quasi sempre junts.

En les festes de la coronació del Rey Martí, celebrades en la sala dels mármols de la *Aljaferiade* Saragossa, al canviar les viandes que cubrien la taula, la primera vegada entrá á la sala una águila molt gran, tota daurada que feya varis jochs y evolucions; y la segona al só de trompetes y tabals aparegué una gran serpent feta molt al viu, que llensava bocades de foch, y entorn seu una companyia de homens armats feyen grans crits com aparentant volerla matar y se defensaven d' ella fins á dexarla vençuda y morta. (1)

La águila y 'l lleó figuraven també entre les demás *besties* que sortien per la processó del *Corpus* y altres festes. Ja en los preliminars de la feste exía la águila ab la comissió del Capítol que anava á convidar als senyors Concellers y demás autoritats, los quals formant *promenia*, mentres rebien la embaxada en lo pórtich de Sant Jaume, degudament empaliat y enramat al efecte, la águila portada per un dançador que tenia cárrech, ab títol y sou, lluhia son garbo ab gran contentament de aquells graves pares de la Patria. En festes de entre-any, eleccions, vingudes de reys, convits, etc., la assistencia del águila també solia esser indispensable, com si passás als altres la virtut higiénica de ses cabrioles. Quan entrá lo Duch de Clevés en l' any 1440, fent posada en la casa del racional Dezplá, no ocorregué á la ciutat mellor obsequi que donarli un gran dinar y divertintlo ab un *solo* de águila, acompanyada *de deu sonadors de sturments de corda, vestits ab comis, é ab caras diademes*, (máscares ab diademes) *é ales d' angels*. ¿Com no podia fer efecte dita águila ab ses plomes blanques, al natural, ses ales mitj plegades, á punt de volar, sa corona y son bech daurats, y aquelles cames pre-

(1) Blancas. *Coronaciones de los Reyes de Aragón*. l. I. c. VIII, pl. 75.

cioses, calsades ab pells de cabrit y mitjons de cordobá picat d' or?

Vers la fetxa de 1600, lo *llehó* y la águila eren dues peses de gran magnitut, traginada quiscuna per bastaixos que

Fig. VIII.—*Claustre de la Seu de Barcelona.*

's rellevaven, y seguida de leonets y aligots, açó es, quatre homes respectivament vestits de punt ab cap de cada bestia

y cabellera de cánem, los quals ab una forqueta sostenien aquelles máquines y descansaven als bastaixos en la carrera. Lo rey de les besties bramava de tant en tant, movia la llengua y tragava melindros. Daurat per enter, tenia molta semblança ab un gós d' aygua, excepció feta de la cúa, enroscada com una *S* sobre la grupa; y per major verosimilitut penjantli entorn del ventre una faldeta destinada á tapar lo naixement de les cames dels portants. (1)

Vint y quatre son los lleons que serveixen de gárgoles á Barcelona; tots ells son, podriem dir, copiats del natural, per la justesa de ses líneas y per la realitat de sos caràcters, lo qual, si bé contrasta ab tots los demás grupos de gárgoles, fins ab aquelles que representen animals propis d' aquelles regions, no 'ns deu extranyar gens donchs es prou sabut que nostres Reys tingueren en eixa ciutat quasi sempre quadres

(1) J. Puiggari.—Las bestias del comú. *Calendari Catalá 1875.*

de lleons hont los artistes podien estudiar; y realment, no sembla sino que 'n tenien algun al devant al esculpirlos. Vegis sino (lam. VI pl. 46) la gárgola del Claustre de nostra Seu; pero aixó sí, es de les mes ben modelades que havém trobat. En los contraforts de la Iglesia del Pí n' hi há tres de tosquis-sims, ab melenes rígides y quasi sense cap detall anatómich en son cós;

lo mateix quasi pot dirse dels nou que hi há en los contraforts de Santa María, si be aques tos últims son de ma-

Fig. IX.—*Claustre de la Seu de Barcelona.*

major tamany y una mica mes ben esculpits. En la mateixa Seu, fatxada del carrer de Santa Llúcia, n' hi há un altre que si bé está ab la melena rigada uniformement, les demés parts del cós son ben trevallades. Igualment, podém dirho del de la fatxada de la Audiencia, (vegis lam. VII, pl. 51). Durant lo predomini del estil barroch, les gárgoles-lleons, com també totes les altres, perderen aquella gracia, aquella realitat, que 'ls hi sapigué donar l' artista en los bons temps del art gó-tich; son mes afeminats, si la expressió es permesa, y no tenen ja lo atreviment d' abans, donchs s' apoyen en unes carteles que la major part de les vegades figuren papers do-blegats, com pot veures en los que hi há en l' ábsis de la sagristia de nostra Seu.

Les águiles, considerades com á sagrades en l' *Anahuac* (Méxich) y anomenades *Quetzalxoloxu ruhtli*, son mes escas-

ses, y encare sembla que tenien certa afinitat en los lleons, donchs se 'ls troba algunes vegades junts, com en l' antich Mirador del Palau Real y en la Iglesia de la Mercé, fatxada de Sant Miquel; se les representava mes comunment junt ab altres animals als quals sembla subjugar, com tindrem ocasió de veurer al parlar de les gárgoles grupos. En lo Claustre de la Seu, punt per cert hon se conservan los mellors exemplars, esculpits per los Clapés, pare y fill, al preu de quatre florins la gárgola, se 'n ovira una, coberta ab grosses plomes, (veges lam. V pl. 42) la mellor de Barcelona, donchs una altra de semblant que n' hi há en lo Pati dels Tarongers de la Audiencia, además de no estar tan ben esculpida té un cap desproporcionat.

En l' edifici avuy Arxiu de la Corona d' Aragó y abans casa del Lloch-tinent de la Generalitat, n' hi ha una altre que té també grosses plomes uniformes, y en la ex casa gremial dels sabaters del carrer de la Corribia una altra que, com á filla del renaixement deixa molt que desitjar per lo que respecta á sos caràcters ornamentals. Son les poques que co-neixém á Barcelona.

G Á R G O L E S - G O S S O S

DESDE la mes llunyana antigüetat los gossos han sigut considerats com á símbols, unes vegades de genis bons y altres de dolents; aixis los trobám entre 'ls Egipcis. (1)

Los *Indis Saltadors* dels voltants del llach *Winipeg* ofereixen, encara avuy día, un *gós* al diable, á aquest geni poderós y horrible que, segons diuhen ells, está obligat á viurer dins l' element del foch (2); y al Perú los sacerdots indis eren anomenats per respecte *Allco*, literalment *gossos* (3), puix se creya que sos antepassats descendien d' ells.

Los Caldeos donaren als dimonis lo nom de *gossos terres tres*. Hécate estava acompanyada sempre dels seus gossos y representada ab tres caps, un de dona, un de caball y un de gós. Segons lo poeta Onomácrit, un dimoni, en forma de gós, se aparasqué sovint á Cimón lo Ateniense pera anunciarli sa mort (4). Conegut es també lo *Cerberus* ó *Cancerber* de la

-
- (1) R. Cellini. *Monum. dell' Egip. Atlas I.*
 - (2) Farand. *Dix-huit ans chez les sauvages.*
 - (3) *The myths of the N. World.* c. V. pl. 138.
 - (4) Plutarc.

Eneida, gós qui te tres caps y guarda la entrada del Palau de Plutó.

En la Normandia hi ha una superstició segons la qual en los llochs hont hi ha tresors amagats, de nit s' hi veuhen uns gossos negres inmóvils. (1)

Los Sants Pares han fet també al gós objecte de simbolisme; aixis veyém que Sant Bonaventura diu que representa la murmuració, donchs de la mateixa manera que ell se alegra llepant les llagues mes asqueroses, la murmuració sols busca criticar les faltes de tots, com mes graves y brutes

Fig. X.—*Contrafort superior de la Seu.*

mellor. Y en altres punts ve yém que entre 'ls calificatius mes denigrants que donen als heretjes hi ha 'l de gossos.

Y á la veritat que 'l gós ab son instinct tan desarrollat, ab son carácter, unes vegades fidel fins al últim extrém y altres enemich acérrim, ab sa propensió á la follía, se prestava á servir de símbol en una época en que s' feya mes cás de les imatges violentes que de tots los rahonaments científichs y morals.

A Barcelona ne coneixem uns 14 qui fan de gárgoles, si bé alguns d' ells no se pot precisar si son verdaderament representacions de gossos ó de altres animals semblants, puix

(1) Calvados. *France pittoresque.*

s' aparten de la realitat, com succeheix ab lo que hi ha en l' ábsis de nostra Seu, qui te lo cós mes llarch de lo natural, porta collar, petites aures y ensenya llarga filera de dents (Véges lám. XI, pl. 62) La coincidencia de portar collar na fet que 'l creguessen representació d' un gós, puix semblant ca- rácter ornamental lo porta també un altre gós que hi ha en un dels contraforts de la iglesia de Santa María, si be aquest últim te collar ab cascabells, idéntich al que porta un altre gós del Claustre de nostra Seu, que estudiarem mes endavant ab les gárgoles-grupos. En lo páti dels Tarongers hi ha un

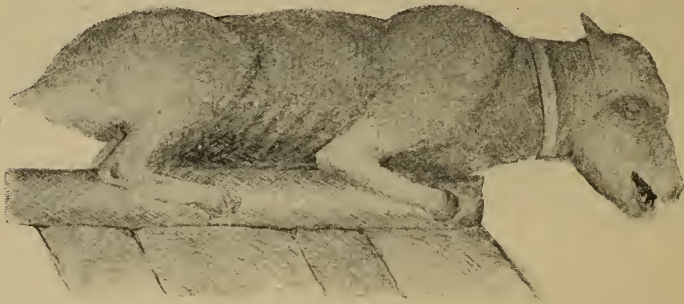

Fig. XI.-- Absis de la Seu

exemplar ab lo cap trencat que 's coneix sería un gós pel collar que també porta.

En totes les gárgoles d' aquesta classe s' hi veu la tendencia del artista á pintar los gossos sechs, estremadament sechs, com se nota en los dos que hi ha en la casa Dalmases del carrer de Moncada, en lo d' un contrafort de la nau principal de nostra Seu (Véges lám. X, pl. 61), en lo del Claustre de la mateixa Seu, y en los de la fatxada del Hospital de Santa Creu, puix á tots ells se 'ls hi poden contar les costelles, com vulgarment se diu.

En la antigua fatxada de la casa del Concell n' hi ha un que te un tipo diferent de tots los altres, s' assembla molt als gossos que ara anomenam *de casta inglesa* y que aleshores eren molt comuns en totes les cases de nobles.

En lo campanar de la Seu n' hi ha també dos, pero no son gayre detallats, com totes les gárgoles que 's troben en aquell lloch. Com á tipos de expressió en lo cap poden citarse los cinch dels primers contraforts de l' ábsis de nostra Seu, si be son molt toscos per esser dels mes primitius, y lo del qui mira al carrer dels Comtes, de la mateixa Seu, puix tots ells tenen una especie de somris irónich. ¿Qué pretenía l' escultor al donalshi aquesta actitud? No es fácil averiguarho.

GÁRGOLES PORCHS

o porch ha sigut mirat sempre com á un animal brut y rastrer, com ho demostra 'l que sou nom s' aplique calificant á les persones que per cert no lluheixen per lo compliment de les regles de bona criaça. També se 'l mira com á un animal golós, y per aquest motiu se 'l fá servir de símbol dels qui tenen aquest pecat; axis lo veyém representat á *Chef-du Pont* y á *Octaville*, en lo departament de la *Manche* (1), si be en aquestos punts se 'l representa dominat y bridat, com pera significar que per terribles que sien les tentacions y pecats, poden no obstant esser subjectats. No son sols los anteriors exemples los qui se conserven á França, n' hi han també á la Iglesia de *Saint-Sauver* (*Nevers*); á la de *Chalignac* (*Charente*); á la de *Ploërmel*; á la de *Aulnay* (*Charente-Inferieur*); y en moltes altres que no te cap objecte citar, pero sí 'l fer notar la íntima relació que tenen ab los nostres, ab tot y la llarga distancia, efecte de la comunitat de idees y sentiments que allavors regnava tant entre 'ls arquitectes y mestres, com entre 'ls simples trevalladors, lo qual no s' explica sino sapiguent que tant los úns com los

(1) M. de la Sicotiere, *Observations sur le Symbolisme religieux*.

altres no feyen mes que inspirarse en la massa general del poble, lo qual rebía ensemps ses ensenyances de la Iglesia.

Vuyt son los exemplars de porchs que servint de gárgoles havém trobat á Barcelona, y poden classificarse en dos

Fig. XII.—*Claustre de la Seu de Barcelona*

grupos: los uns que representen lo porch que podríem anomenar doméstich, quin se presta á esser símbol del peccat de gola;

y 'ls altres tenen mes tirada al porch-singlar ó feréstech, y aquestos poden incloures entre les demás besties ferotges com á símbols del dimoni.

Del primer grupo n' havém trobat un exemplar en lo campanar de Sta. Agueda, si bé es molt rudimentari, com les altres gárgoles de dit lloch; també n' hi há un en la cornisa inferior del campanar de la Seu, y dos de molt mal esculpits en los contraforts de la Iglesia del Pí.

Perteneixents al segón grupo n' hi ha dos en lo Museo de Antigüetats establert en la Iglesia de Sta. Agueda, que procedexen de la enrunada Capella del Carme. Están toscament trevallats y sols representen la meytat anterior del animal, ab llarchs ullals; en la Seu n' hi há dos més que estudiarem entre les gárgoles-grupos.

GARGOLES - DIFERENTES

ENTRE les gárgoles simbóliques existents en Barcelona, sobressurten les dels grupos anteriors, mes no son les úniques, sino que n' hi há bastantes d' altres que havém cregut convenient agrupar aquí, parlant per açó separatament de quiscuna, puix son poch nombre no 'ns permet classificarles en grupo com havém fet ab les demés.

Moltes d' elles, no obstant, son incalificables, puix sos caràcters en rés se assemblen als animals no ja reals, sino ni als imaginaris que havém estudiat; ni son tampoch una barreja de caràcters ó parts reals que constitueixen essers que si bé no existeixen tenen, no obstant, alguna afinitat ab los existents; son, mellor, una especie d' essers imaginaris que no tenen altra explicació que la que en sa fantasía los voldria donar l' escultor; axis passa ab dues gárgoles de la antiga fatxada de la Casa del Concell y ab altres dues de l' ábsis de nostra Seu.

Altres vegades se coneix que la poca destresa dels escultors fou causa de que ses obres no resultasen lo que potser se haurien imaginat, sino del tot diferents del tipo que prengueren per modelo; axis ho veyém en los contraforts de la Iglesia del Pí, hont quasi totes les gárgoles son indefinibles per sa rudesia; en quatre cuadrúpedos de la Iglesia de Sta. María; en tres del campanar de la Seu y en varies de la Audiencia, especialment una del Pati-vestíbul que té les pates del davant retorçades cap á la esquena, de manera que ab elles s' arrapa en la cornisa, y sembla talment que aquesta incómoda posició la fasse patir molt; debém fer notar que es l' únich de aytal classe existent á Barcelona.

Mes nombroses son encara les gárgoles formades per barrejes d' animals los més antitétichs que 's puga imaginar; en lo mateix Pati de la Audiencia hont se conserva la anterior, n' hi há una que ni 'l mateix Linneo fora capás de classificar, puix té unes mans ó potes, que no 's pot dir de cert lo que son, apoyades en les dues parets que formen l' ángul del N; cap de gos, cara d' home y cúa de peix. ¿Se vol barreja mes discordant? Ni les mitologies antigües que, com havém ja vist, tenien afició als essers compostos de membres de diferenta especie, n' inventaren un de més original.

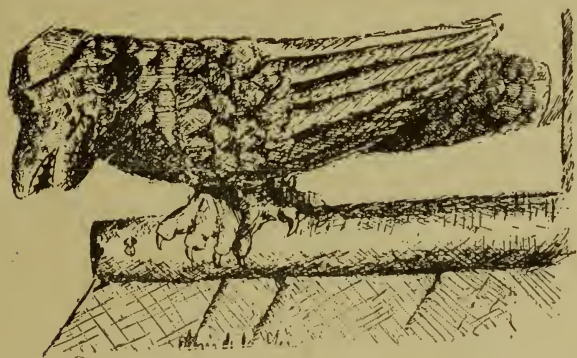

Fig. XIII.—*Absis de la Seu de Barcelona.*

es l' únich, no; pot ben bé ferli companyia 'l que hi há en l' ábsis de nostra Seu y que no 'ns cal descriurer, puix ben bé 's veu en lo dibuix (Veges figura XIII, plana

67). ¿Desde quant los peixos tenen ales de ploma?

Per més que havém ja parlat de semblants barrejes de animals, ab motiu dels dos exemples anteriors, creyém necessari dirne quelcom més, puix pot ser podrien donar una mica de llum que 'ns explicás, encara que no á la perfecció, alguna de les causes que mourien al esculptor á representar semblants aberracions.

Está ja fora de dupte per tots los arqueólechs que han estudiat los animals simbólichs, la influencia de Plini y dels naturalistes de la antigüetat, sobre certes escultures de la

etat mitjana, qual origen se buscará inútilment en altra part. En efecte, Plini, enganyat per lo que deyen los viatgers de son temps, nos parla de pobles hont los habitants tenen cap de gós; per comptes de llombrigo un ull; y altres monstruositats per l' estil. Aquestes llegetudes eren populars per tot Europa durant la etat mitjana; los aventurers que venien de lluny, los esperits quimérichs, lo mateix Marco Polo, home de bona fe, prengueren per realitats les visions fantástiques y donaren lloch á que renasquessen les tradicions teratològiques.

Semblants estranyeses eren admeses sens dificultat per lo poble; y com que los esperits estaven allavors, podriem dir, enlluernats, cativats, per la magistat de la Iglesia y dels seus dignitaris; los mariners, gent piadosa per regla general, recordantse en sos viatges dels homens qui potser los havien benehit abans de marxar, juntaven los recorts religiosos ab los dels monstres marins desconeguts. Y axís veyém que á França en lo sigle xvi, se creya en un *bisbe peix*, açó es, un animal marítim revestit dels principals ornaments episcopals, puix se troba sa figura gravada en un gran nombre d' obres; axís per exemple en Descerpz (1), dessota 'l gravat s' hi llegeix:

*La terre n'a evesque seulement
Qui sont par bule en grand homeur et tiltre;
L'evesque croist en mer semblablement
Ne parlant point, combien qu'il porte mitre.*

Si lo Renaixement acceptá semblants fets, ¡quan més desarrollades estigueren les creencies d' aquesta classe en la etat mitjana! No sols eren cregudes per lo poble incult, sino fins per les classes ilustrades; com ho prova l' ús que feyen

(1) *Recueil de la diversité des habits.*

los frares, en la ornamentació dels manuscrits, dels essers quimérics, com també los escultors al trevallar les gárgoles, capitells, portades,... etc.

En lo Pati dels Tarongers de nostra Audiencia, hi ha unes quantes gárgoles que per sa barreja son més inverossimils encara que les anteriorment descrites. Una d' elles té un cap deforme de cavall, ales tot just indicades, grossos pits de dona, potes anteriors de cavall y posteriors ab urpes. ¿Pot formarse un compost més estrany? Ni 'l mateix Horaci en sa

Epistola ad Pisones, aventatja al escultor de la górgola anterior y de les que están á prop seu, en nombre de quatre, representant totes animals indefinibles per ses heterogénees

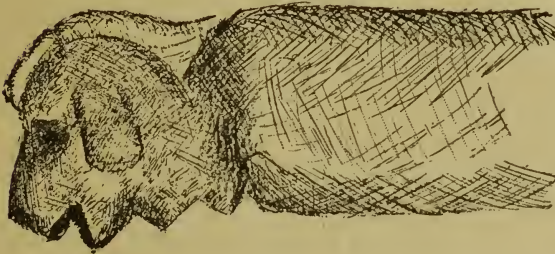

Fig. XIV.—Absis de la Seu de Barcelona

parts, y apoyats tots en unes carteles formades per cares grotesques que trauchen la llengua, obren la boca, es á dir, fan les ganyotes més estranyes que imaginar-se puga: n' hi ha també una mitg aucell y mitg home; y una altre formada per animal indefinible ab cara de dona. No ho havém pogut sapiguer de cert, pero donat lo caràcter predominant en totes lès anteriors gárgoles, nos sembla que no foren pas esculpides per cap artista catalá; y si realment ho fou, debém confessar que s' apartá del tot de la tradició nostra beguent en altres fonts, principalment franceses y alemanyes.

Entre les gárgoles de nostra Seu, que miren al carrer dels Comtes, se 'n ovira una que per sa forma y posició s' assem-

bla á un *mico*, ó *ximiot* y diém s' *assembla*, perque lo mal esculpides que están totes les d' aquell costat y la dificultat d' observarles de prop, no 'ns permet assegurarho ab tota certesa. Semblant exemplar, encara que no únich en Barcelona, puix més endavant ne trovarém un altre, no deixa de cridarnos la atenció y 'ns confirma encara més en lo ja apuntat més endarrera sobre la analogía que hi ha entre 'ls animals simbólichs, no diré de tot Europa, pero sí de França y Catalunya.

Si havém de créurer á la tradició escrita que ha arribat fins als nostres díes, los *micos*, eren als ulls dels antichs galos l' emblema de la lletgesa (1). En los monuments egipcis trobám també representats entre altres animals, á *micos* de totes clases (2).

Pero lo que deu fer més força á nostres afirmacions, son los exemples trets de la etat mitjana, y aquestos son tan abundants que sería may acabar volguer citarlos; lo qual demostra que en époques no llunyanes semblant especie d' animals habitava en nostres boscos allavors verges; y la Historia Natural, nos ho confirma al parlar de la única especie que, com á un recort, se conserva ab molt cuydado en los boscos de Gibraltar (3).

Guillaume Le Normand al parlar del mico, diu (4):

..... *Ceste bestie*

Au dyable a fiert et ressanle.

En la *Marca Hispánica* hi há un document tret d' un antich pergami, en que s' explica la traslació de les reliquies dels Sts. Abdon y Senen desde Roma fins á la vall de *Arulis*,

(1) M. Tudot. *Coll. des figu. en arg. œvr. premi. de l' art gaul.*

(2) Rossellini. *Monum. dell' Egip. Atlas, L.*

(3) Es lo *Inuus Sylvanus, L.*

(4) *Bestiaire.*

y al esplicar la causa del perquè l'abat Arnulf anà á buscarles, diu: *In ista igitur valle ex reberveratione solis, quoniam ita naturaliter grando generatur, consuevit tempore quo fructus terre in manibus debebant devenire laborantium insurgere tempestates grandinis et fulgurum in tantum quòd non remanebant fructus nec folia in vineis, nec in campis apparebant nisi paleæ tantum sine grano: Insuper erat in dicto loco et valle alia non mediocriter aspera tempestas sive pestilentia; quoniam de die et nocte videbantur bestię silves tres et feroces, et signaliter CATI ET SIMIE, necnon et multę*

alię species bestiarum, que non timentes faciem hominum per loca sita in dicta valle intrabant et pueros rapiebant de cunabulis et suffocabant et etiam devorabant, et comede-
bant non in modicum terrorem et horrorem om-

Fig. XV.--Pati dels Tarongers. Audiencia

nium tam clericorum quam laicorum habitantium in dicta valle, necnon in magnum dicti cenobi et dictorum monachorum..... etc. (1), y aixís va seguint la narració fent notar que un cop tingueren les reliquies dels Sants, tots aqueixos mals desaparequeren.

De pás debém advertir que la anterior superstició de que 'ls nens eren arrebatats y morts en sos bressols per essers do-

(1) *Marca Hispánica*, fol. 1449.

leuts, la trobám també entre 'ls hebreus, qui per medi d' un mot hebreu, que s' ha traduït per lo de *lamia* en la Vulgata (1), designaven un dimoni famella qui mata als nens que naixen.

De lo dit anteriorment resulta que la etat mitjana veyá certa semblança entre 'l mico y 'l dimoni, y per aquest motiu lo esculpí ab tanta profusió, sobre tot á França, per tots los monuments religiosos, ja fent accions y oficis propis sols del home, ja en posicions que res tenen de decoroses.

En un ángul O. de la antiga fatxada de la casa del Con

cell, crida la atenció, per esser l' únich exemplar de Barcelona, una gárgola que representa un *garipau*, el qual si bé podria esser també un

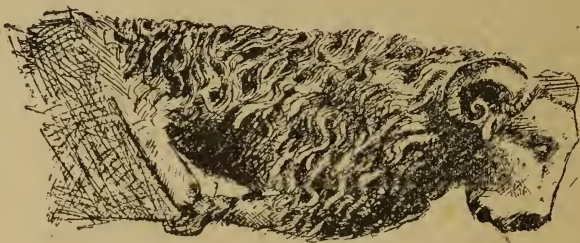

Fig. XVI.—*Claustre de la Seu de Barcelona*

símbol, puix nostre poble ha tingut y té encara certa superstició envers aqueixos animals, com molts altres pobles, la Alsacia per exemple, hont es vulgar la llegenda d' una príncepsa que per son orgull se convertí en *garipau*, y del roch ahont habitava ne diuen encara lo *Kræienstulh* (cadira del garipau) (2); no obstant, nos inclinám á creurer que es purament obra de fantasia sense cap significació simbólica. Lo mateix podém dir d' una gárgola del Pati dels Tarongers que representa un caragol.

(1) Wossi, *Etimolog. lingue latine*, pl. 279.

(2) *Die brautschau*. Magdeburg, 1796.

Lo *bé* que 's troba representat en algunes de les gárgoles de nostra Ciutat, com en l' ábsis de la Seu, si be en estat rudimentari (Vege's fig. XIV, pl. 69); en un dels contraforts de Sta. María; en lo campanar de Sta. Agueda; en lo Pati-vestíbul de la Audiencia, qual exemplar te les banyes recargolades; en lo Pati dels Tarongers, si be que ab adornos de la decadència del gótic (Vege's fig. XV, pl. 71), y en lo Claustre de nostra Seu, el qual está molt ben esculpit y es lo mellor de Barcelona (Vege's fig. XVI, pl. 72); juga un paper molt important en la llegenda ab tot y haver sigut, y

esser fins en la etat mitjana, usat com á símbol de Jesucrist, lo Diví Anyell, si be en aquest cas solia portar l' atribut de la

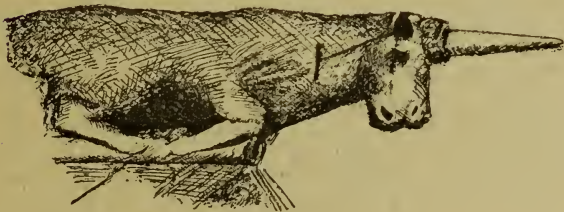

Fig. XVII.—Absis de la Seu de Barcelona

creu; y ademés los que son objecte del nostre estudi tenen tirada, exceptuant lo del Claustre de la Seu, á representar *bochs*, mellor que *béns*, com se veu especialment en un del campanar de la mateixa Seu; y en aquest cas se voldria representar ab ells als satyrs de les tradicions y de la poesia, quins son sovint del tot bochs; y altres vegades eren una barreja d' home y boch, lo qual també 's troba representat en una gárgola situada prop la anterior, que te 'l cap d' home y les banyes de boch.

Isaies nos diu en la Sagrada Escripura que 'l dimoni se apareixia baix la forma de boch als qui creyen en ell; y aço nos explica lo que diuhen les rondalles de bruixes, de que 'ls dimonis se presentaven en forma de boch á ses reunions. Los

egipcis representaren també al bé en sos monuments, y *Negedius Figulus* nos diu que Python fou cambiat en cabra. Aquest mateix Python, mort per Apolo, fou deificat y anomenat *Pan* ó be *Egypan*; Python es també l' áspit ó serp de la Escripura que 's cambia en boch.

En la Normandia los trevalladors que tornen tart á ses cases y los qui han de viatjar de nit, diuen que veuhen sovint uns *bens negres* que trahuen flames per la boca.

En nostra Catalunya es mol vulgar la superstició de que si una tempestat de pedra vé de part del dimoni ó de sos satélits les brui-

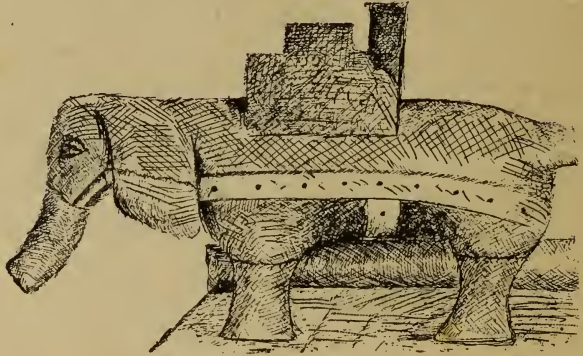

Fig. XVIII.—*Absis de la Seu de Barcelona*

xes y bruixots, cada grá de calamarça te diutre un *pel de cabra*, y si vé de part de Deu nó.

En fi, en la literatura moral, sempre s' ha considerat al *boch* com á símbol de la impuresa, com á personificació de les passions de la carn.

Y anant seguint les altres gárgoles simbóliques que representen animals, debém parlar ara de dues, exemplars únics, quiscuna en son género. en Barcelona; abdues están tot acostades en l' ábsis de nostra Seu. La una (Vegæs fig. XVII, plana 73), representa al *unicorni*, que en l' art heráldich fou sempre considerat com á símbol de la força y de la lleugeresa; y la altra (Vegæs fig. XVIII, pl. 74), un gran elefant ab llargues

defenses y trompa, si bé aquésta está trencada, está cobert ab una especie de manteleta subjectada per una cingla, y porta dessobre lo seu lloç tota una iglesia ab son corresponent campanar. ¿Qui no veu en aquest exemple la imatge de la fortalesa de la Iglesia? ¿Qui no veu aquí una alegoría del *tu ets pedra y sobre aquesta pedra edificaré ma Iglesia?* Perque l' elefant ha sigut considerat sempre com lo animal de més força; axís veyém que entre les tradicions cosmogóniques de la India, existeix la de que 'l món está sostingut per un elefant. Ademés, aquest animal pel fet de no doblegar may sos genolls era considerat com á símbol de la magestat del rey; y ¿hi ha idea més bonica y que més s' escaygue á les arrelades creencies de la etat mitjana, que la magestat real sosteuint á la Iglesia, açó es, contribuhint á son mellorament y esplendor?

Y per fí, dels animals simbólichs citarém la gárgola ab cap de *gat*, que avuy se troba en lo Museu de Santa Agueda, y que pertanyía á la enrunada Capella del Carme; y la de igual classe existent en lo campanar de Santa Agueda; no tenen gayre importancia, si no es la confirmació de que 'ls animals representats en les gárgoles son los mateixos que més important paper tenen en les llegendes, rondalles y supersticions de les passades épocas; donchs, trobám lo gat entre 'ls egipcis, entre les supersticions de la Normandía; y en la etat mitjana fent companyía als astrólechs, bruixes y altra gent per l' estil.

GÁRGOLAS - GRUPOS

RINS aquí havém parlat de les gárgoles que podriem anomenar aislades, pero aquestes no son les úniques, sino que en cada divisió d'élles se 'n troben que formen grupo, aço es, estan formades per dos ó mes animals, ja de la mateixa classe, ja de diferente, ja d' un animal y d' una persona, generalment nen; y veuse aquí subdividides totes les de que anám á parlar.

Com á grupos d' animals de la mateixa especie podém citar la gárgola del C. austre de nostra Seu, que representa un *porch* ab llarchs pels y te dessota seu á dos marranets molt ben esculpits (Veges Lam. XII pl. 65). En l' ábsis de la mateixa Seu hi ha un altre porch ab la boca molt oberta y 'l morro curt, al qual segueixen dos marranets, te pintne també dos al seu costat.

Fig. XIX.—*Claustre de la Seu de Barcelona.*

En lo mateix Claustre de la Seu hi

ha una altre gárgola que representa un gós molt ben esculpit y que te dessota seu dos gossets en actitud de mamar, si be aquestos no poden dinstigirse bé en lo gravat per estar colocats dessota seu (Veges Lam. XIX).

Aquestos tres son los únichs exemplars d' aquesta classe que 's troben á Barcelona, y 'ls unichs en que un se troba mitg embolicat d' interpretar. ¿Qué volía significar l' escultor per medi d' élls? ¿Pretenía representar que 'l vici se propaga com los essers de la creació? ¿Voldría expressar que un viciós segueix al altre, ó que un ne cria molts? Preguntes son aquestes á les quals no 's pot donar resposta satisfactoria.

En cambi, en lo segon grupo ja no 's va tan á la ventura, se presta més á interpretacions, sino certes, quan menos molt probables, puix en éll veyém que un animal poderós y ferotge domina y fins sembla mata á un que per regla general es indefens, ó quan menos impotent pera neutralisar la acció d' aquéll, donchs uns cops es un drach mitj águila y mitj cuadrúpedo que té entre ses urpes á un aucell (Pati vestibul de la Audiencia); altres un lleó que té entre ses garres á un bé (Museu Sta. Agueda n.º 1164); altres una águila ab un bé entre ses urpes (Museu de Sta. Agueda números 1067, y Pati dels tarongers); y altres tenen dessota seu á dos aucellets (Arxiu de la Corona de Aragó, Plaça del Rey). ¿Y qui no veu en aquestos exemples lo símbol de lo que passa ab la ánima humana quan es presa del dimoni? Aixís ho trobám representat en tots los monuments cristians.

Pero, mes generalment se fa ús de petits infants núsos y sense sexe, los quals representen les ánimes dels cristians, especialment dels mártirs (1); y d' aquéstos ne tením nombrosos exemples en nostra ciutat, ab la particularitat de que unes vegades se representa als animals dominats per los nens, y altres al revés, sent los nens subjugats per les feres; ab lo qual se simbolisa la diferenta situació de la ánima quan está en pecat ó quan está en gracia de Deu; com també la situació dels justos y la dels injustos.

(1) M. Didron. *Manuel d' Iconographie chretienne.*

Del primer grupo, açó és, de gárgoles que representen feres dominades per infants nús, ne tením una que representa un gós, en lo Claustre de la Seu, al qual dos infants agafen per las aurelles y pel coll (Veges Lam. XX) y al mateix temps somriuhen, lo qual contrasta ab la actitud de la fera que apar forceje pera fugir. Lo nen que está á la dreta contempla als de la gárgola del altre costat que son dominats per un animal semblant al que ells tenen subjecte. ¡Se vol mes clara la idea del artista! En lo mateix Claustre hi ha un boch que está dominat també per dos infants qui li agafen les banyes y aurelles tot rient; y entre les que donen al carrer del Bisbe n' hi ha una, especie de drach sense ales, que un infant tot nú agafa també per la boca: en la antiga portalada de la Audiencia hi ha també una gárgola semblant á les anteriors, pero més ben esculpida y mes espressiva (Veges Lam. XXI).

Les gárgoles del segón grupo que representen infants dominats per feres, no son menos originals y curioses que les anteriors, com á bona antitessis de elles. L' animal dominador del infant nú, ja es un drach (fatxada del Hospital); ja una águila, (idem); be un gos ab cap deforme qui ne subjecta dos, (Veges Lam. XXII) (Claustre de la Seu); be un altre gos ab pel riçat y collar de cascabells (idem); ó be un mico (pati vestibul de la Audiencia).

GÁRGOLES HOMENS MITJ BOCHS

HA havém vist que en la etat mitjana se unian als animals alguns detalls humans; en les gárgoles d' aquest grupo es al revés, l' home predomina, pero te algunes parts d' animal, generalment de boch, lo qual nos fa creurer que 'ls artistes voldrien representar ab ells als antichs sátyrs, considerats després com á simbols del dimoni.

Aixís veyém que 'ls pobles de raça teutónica admetien la existencia d' una multitud d' esperits, iguals als antichs sátyrs, y quins, dotats de molta malicia, feyen molt mal als homens y 'ls apareixien algunes vegades baix les formes mes burlesques. Eren los *Pucks* y los *Robin good Fellows* (1).

Los missioners cristians del Occident feren creurer á sos convertits que tots aquestos essers imàginaris eren verdaders dimonis que corrien sobre la terra per lo torment y pérdua del género humá. Les grotesques creacions imaginaries dels convertits penetraren axís en lo sistema de la demonología cristiana.

En Barcelona ne tením un exemplar en la Casa Gremial dels Sabaters del carrer de la Corribia; representa un home qual part posterior es de boch, sa part anterior está mitj co-

(1) Thomas Wright. *Histoire de la caricature et du grotesque dans la litterature et dans l' art.*

berta ab adornos del renaxement que simulen llargues fulles
riçades, porta també llarga barba que s' estira ab ses mans.
En la Seu, part del carrer del Bisbe, n' hi ha una altra molt
semblant á la anterior per sa posició, pero no está tan adorna-
da; y en lo Claustre de la mateixa Seu se 'n ovira una, mitj
home y mitj animal, que te en una má un tronch d' arbre
tan llarch com ell, y la altra se la acosta á la boca com qui
criçant molt fort, vol dirigir la veu cap á un punt determinat;
está tot ell cobert de pels y está una mica trencat del cap.
(Veges Fig. XXIII)

GARGOLES - SAMSÓ

A sigut molt usat en tots los períodos del art cristià lo episodi de Samsó dominant á un lleó, mes que com á passatge bíblich, com á símbol del domini de la rahó sobre les passions.

En la Audiencia ne tenim tres exemplars, dos en lo Pati-vestibol y un en lo dels tarongers. Una d' elles, mitj tren-cada avuy, representa á un home cobert, qui te entre ses cames á un lleó y ell ab ses mans li fa obrir la boca; la altre es un home ab llarga barba y cabellera, y ab lo cós cobert de pel, agafa també á un lleó que forceja pera fugir: la del Pati dels tarongers representa també á un home que va desnú menos de les espatlles hont te un lleuger ropatge; ab ses mans te agafat á un petit lleó.

Devém notar que aquestes tres gárgoles existeixen en un mateix edifici y molt aprop la una de la altra, mentres que en tots los altres edificis religiosos y civils no n' havém trobat cap més; lo qual confirma lo que ja havém dit sobre les gárgoles de la Audiencia, açó es, que formen un grupo á part.

GARGOLES EVANGELISTES

ENTRE la munió de gárgoles estrambótiques y horribles per sa figura, que hi há en lo Claustre de la Seu, crida la atenció trobarne dues que tant per sa figura com per los detalls que les acompanyen, no poden esser incloses de cap manera entre les gárgoles símbol del dimoni, dels vicis y passions, molt al contrari, son símbols sagrats; donchs una representa á un ángel, ab riçada cabellera y llarch ropatge, qui te entre ses mans un llarch paper; y la altra un bou ab banyes retorçades y ales d'ágila, qui té entre les potes del devant un paper ó rétol semblant al del ángel. ¿Quí no veu en aquestos dos exemplars los caràcters tots dels símbols dels Evangelistes Sant Matheu y Sant Lluc? Y 'ns acaba de confirmar sa certesa lo fet de trobarse abdues gárgoles en los ánguls O. y E. y haverhi en los del N. y S. una ágila y un lleó, símbols respectivament de San Joan y San March. Podría esser una coincidencia, pero no ho creyem, donchs la posició está ben marcada, y es mes lógich suposar que la idea del artista fou ja ocupar tots quatre ánguls per los dits símbols, com pera indicar son predomini, y colocarhi entre mitj á tots los essers fantástichs capassos de donar una idea de la lletjesa física y moral del demoni y dels vicis. Y semblant barreja no deu estranyarnos puix era molt usada, especialment en les obres romanich-bisantines. En la iglesia de *Poitiers*, per exemple, s' hi veu tambe als quatre Evangelistes entremitj dels mes horribles animals.

GARGOLES - NUES

ORPREN en gran manera trobar, entremitj dels animals ja citats, á gárgoles formades per figures de persones, homens y dones, ab la particularitat de que quasi tots van desnús y ensenyant lo que avuy día, en que tan estesa está la pornografía, cap artista gosaria esculpir y menos per edificis religiosos. ¿A que 's deu semblant fet? Tothom sab prou que 'l pudor

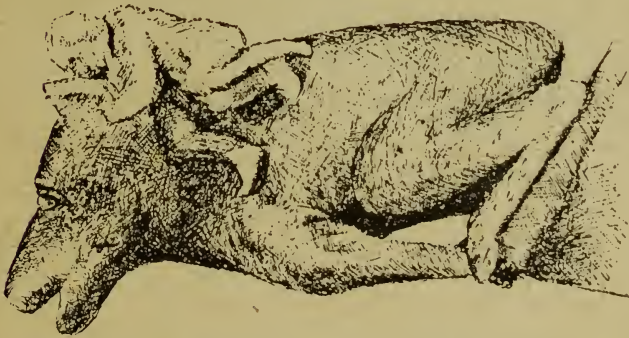

Fig XX.—*Claustre de la Seu.*

del sigle XV no era pas lo mateix que 'l del actual; molt al contrari, los artistas se prenién llibertats que avuy serien criticades y

que aleshores passaven poch menos que ignorades; basta fullejar alguna de les biblies ó llibres de hores del sigle XIV y XV ó be examinar detingudament los adornos de una catedral de la mateixa época, pera férsen cárrech, donchs al cos-

tat de una imatge piadosa trobarem una figura indecent, efecte del esperit que informava aquella época, quals manifestacions, retrato de son caràcter, no han sigut ben esplicades per tots los qui les han estudiat.

Tant en nostra ciutat, com per tot Catalunya, semblants llivertats no 's presenten ab lo caràcter crú de altres nacions, sobre tot de França, hont se conserven obres, principalment *misericordies* dels chors, que un esperit pudorós ni gosa mirar. En nostra Seu hi há, es veritat, alguns detalls una mica libres que estudiarem en altre monografía (1), pero son

tots al exterior, no se atrevexen á entrar en lo santuari, y si n'hi entra algún petit detall, s'amaga entre la fosca, en algún recó amagat.

Fig. XXI.—*Fatzada de la Audiencia.*

De gárgoles n'hi ha algunes de massa libres, es cert, pero cuasi totes pertanyen á edificis civils.

Jo crech, y mes que crech estich convensut, de que totes les gárgoles de aquest grupo son representacions dels vicis ó dels sufriments dels condemnats.

(1) *La Caricatura en la Seu de Barcelona.* (En preparació)

¿A que vindria, donchs, representar (Pati-vestibul de la Audiencia) un home desnú ab llarguíssima cabellera que ab ses mans s' aparta del davant, y ensenya grossos pits de dona en qual mugró hi ha aferrades dues serps, tenint també la meytat posterior de son cós coberta de pel? ¿Perqué s' esculpia (Arxiu de la Corona de Aragó) á un home ab barba, mitj tapat ab una túnica, que no obstant, dexa al descobert ses cames y grossos pits de dona en los que te aferrat á un nen desnú, y essessant en sa cara intens dolor? ¿Quin fi tindria, donchs, colocar en la portada de una Iglegia (San Pere de les Puelles) á una dona núa, qual meytat inferior es de quadrúpedo, que ab la má dreita se agafa un pit y ab la esquerra á una serp que te entortolligada entre ses cames? Semblants exemples no dexe'n lloch á cap dupte, pero no son los únichs; á elles devém juntar les altres gárgoles ab verdaderes senyals de desesperació y sufriment, com sols poden tenir los condemnats en la altra vida. Examinámles.

En l' edifici que actualment es Arxiu de la Corona de Aragó (fatxada de la Plaça del Rey) se oviren dues figures qual cara desesperada contrasta ab les altres quatre de sos costats que riuen y fan mueques les mes estranyes que 's puguén imaginar. La una representa á un home que porta al cap una especie de casquet plá y un lleu ropatje que cobreix part de son cós; te ales llises y ab ses mans s' estira sa llarga barba; la altra es una dona quasi núa que ensenya grossos pits y s' estira ab ses mans la llarga cabellera. Sempre que 'm miro aquestes gárgoles hi veig una representació de la desesperacio de nostres primers pares després del peccat; potser será una ilusió, pero jo no puch formarmen altra idea; com tampoch, de que, una altra gárgola del mateix edifici, que representa á un home cobert desde la cintura per avall ab una pell y té en una má un tronch de arbre y ab la altra s' estira sa llarga barba, es una representació de Caín després de haver

mort á son germá. La analogía, quan menys, es visible y no deu ferse cap esforç de imaginació pera compéndrela

Una de les citades gárgoles havém dit que portava ales, carácter estrany si bé no es l' únich, donchs en la Seu (part del carrer del Bisbe) se 'n conserva una que té també ales de águila y ab ses mans s' estira sa llarga barba; y en lò Pati dels Tarongers de la Audiencia n' hi ha una altra, si be aquesta es meytat dona ab ales per comptes de brassos, y meytat boch; es guapa y va molt ben pentinada, portant penjat al coll una especie de medalló: aprop seu s' ovira una atrevida escultura que, si bé no fá de gárgola donchs no trau aygua

com moltes del mateix pati, guarda relació ab les damés y per lo tant per esser considerada com á tal; representa á un home nú ab una especie de turbant, ales, escut y coltellia, ab lo

Fig. XXII.—*Claustre de la Seu.*

qual sembla subjugar á un petit drach que te sota 'l seu genoll.

Altres son les gárgoles de aquest género que 's troben en cara á Barcelona, y que, si be no son tan característiques com les anteriors, merexen no obstant citarse. En un contrafort de Santa María hi ha un home desnú que avuy te 'l cap tapat per una canal de ferro y que per lo tant no pot apreciar-se bé; vora seu hi ha una dona qui ensenya sos pits tot apartantse la cabellera. En la Seu (carrer del Bisbe) hi há també un home mitj cobert ab una túnica que s' estira desesperada-

ment sa llarga barba, molt semblant á un del Pati del Tarongers. En lo Pati vestibul de la Audiencia hi ha un home que te les mans posades cap á la esquena ó mellor hont aquesta pert son nom honest, porta llarga cabellera y te la actitud de plorar, á diferencia de una altre del mateix edifici (Pati dels Tarongers) que riu y te les mans ficades entre ses cuxes. (1)

Resumint podem dir que dos son los caràcters que sobresurten en aquest grupo de gárgoles y que creyém convenient fer notar encara més: *en los hòmens l' acte de desespero d' estirarse la barba, y en les dones la actitud de apartarse la cabellera y ensenyar ses nudeses.*

(1) Per prudencia nos obstením de parlar de algunes indecencies.

GARGOLES CARICATURES

ABANS de començar á parlar de les gárgoles caricatures objecte de aquesta segona part de nostra monografia, debém fer algunas observacions á fi de que no se 'ns jutje malament. Quasi tots los autors estrangers qui han tractat del simbolisme y la caricatura en los edificis de la etat mitjana, han caigut en extrems del tot oposats; donchs, mentres los uns neguen tot simbolisme, los altres creuen que lo que se anomena caricatura no 's deu mes que á la poca traça dels artistes. La rahó no está ni en una ni altra part, com havém ja dit mes enre-

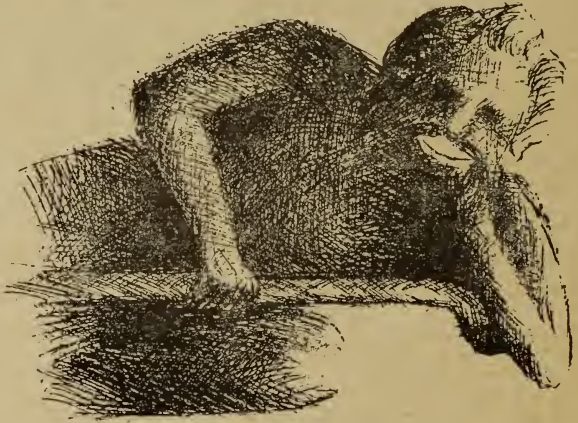

Fig. XXIII.—*Claustre de la Seu.*

ra; tots tenen arguments per la seva part, pero aquestos sols serveixen per cassos aislats, no formen regla general, donchs de tot hi há.

Molts autors, per exemple, afirmen que les gárgoles que acabám de examinar no son mes que una serie de caricatures fundantse en les barrejes de que se componen y en la actitud de ses cares; no hi están conformes, donchs si semblants gárgoles son tan grotesques y estranyes, es perque la fantasia popular aixís se creya veure als dimonis, y l'artista no feu mes que copiar. ¿No s'ha tingut sempre al dimoni com al esser mes degradat, mes lletj y horrible de la creació? Donchs les imatjes que aixís lo representen ¿podrán anomenarse caricatures? Afirmarho fora igual á dir que tot retrato es una caricatura.

Si l'artista volía representar alguna vegada al dimoni tot caricaturisantlo, no ho feya en la forma en que se troba entre nostres gárgoles, sino presentantlo enganyat, despreciat y fins dominat, per aquells á qui éll volía dominar, despreciar y enganyar. No; ho afirmarém sempre, perque n'estém plenament convençuts, les gárgoles ja descrites *no son caricatures del dimoni*, sino *simbols de éll*; y de símbol á caricatura hi há diferencia.

La tendencia á lo burlesch y á la caricatura sembla esser un sentiment prepotent arrelat á la naturalesa humana y es un dels primers talents desenrotllats per les societats encara en estat salvatge. En efecte, lo sentiment del ridícol y l'amor á lo que es agradable se troven ja entre 'ls salvatjes y entren llargament en ses relacions ab los demés hómens. Abans de que 'ls pobles somiassen en conservar la literatura y les arts, quan lo quefe regnava en son rústech palau, rodejat dels seus guerrers, aquestos s'entreteníen en posar á sos enemichs y adversaris en ridícol, en riure's de sa debilitat, en una paraula en caricaturisarlos de paraula ó contar anécdotes propies pera fer riurer. Y quan aquestos mateixos pobles se dedicaren á construhir habitacions fixes y á adornarles, los subjectes que ells cregueren de preferencia pera aques-

ta ornamentació foren los qui representaven ideas risibles. Lo guerrer qui caricaturisava á son enemich en lo discurs que pronunciava en una festa, buscá prompte lo medi de donar á ses opinións una forma mes duradera, fent grossers traços sobre la roca núa ó sobre qualsevol altre objecte plá que era de sa conveniència.

Tal fou l' origen de la caricatura y del grotesch en les arts. En efecte, lo mateix art, en ses formes primitives, no es mes que una caricatura, donchs es solament per la exageració de les línees que pertanyen á la caricatura, com aquestos dibuixos inhabils podíen ferse compendre. (1).

Mes endevant la caricatura prengué formes mes delicades

Fig XXIV — *Fatrada de la Audiencia.*

sent un dels principals motius entre les belles arts, especialment en la arquitectura que á mes de esser la genuina expressió de les creencies

y sentiments de les generacions de la etat mitjana, es la que revela mellor l' extrany contrast que formen ab ells sos instints naturals y sa manera especial de veurho y sentirho tot; es, diu un escriptor de casa (2), de totes les belles arts, si la mes cristiana en la idea y en lo fi de ses produccións, en la expressió dels accessoris y 'ls detalls la mes capritxosa y devegades la mes realista; es, en fí, la que aspirant á lo ideal, á lo sublim, y

(1) Thomás Wright, *Histoire de la caricature et du grotesque dans la littérature et dans l' art.*

(2) Rubió y Ors, *Apuntes para una historia de la sátira.*

realisantho mes que qualsevol altra, se troba segons sembla, deturada en son vol per lo mal geni de la sátira que la obliga á caure del predomini que sobre la societat exerceix, á contaminar, ó quant menos á enlletgir ab idees vulgars y fins profanes, ses puríssimes creacions, per lo mal geni de la sátira que á semblança del maligne esperit que 's complavía devegades en apartar als sants del desert de la contemplació de les divines perfeccions, fent passar per devant de sos ulls les seductores visions del mon per ells abandonat, semblava gosarse en fer arribar á les aures del artista les sarcástiques rialles de la terra, pera que distret de les celestials harmonies, alterás ab elles la puresa de la frase musical que volia expressar per medi del monument.

Al período de la etat mitjana se l' anomena tétrich, fosch, tenebrós y se 'l hi apliquen quants epítetos y calificatius ser vexen pera indicar sa ignorancia; pero digas lo que 's vulla, en la calumniada época anomenada Etat Mitjana, com diu un escriptor modern (1), domina l' esperit satírich de tal manera y ab aytal força, que, ni allavors se 'l hi pogué sobreposar cap altre, ni posteriorment ha arribat á tant alt grau. Sembla talment que la imaginació 's trobava tant disposada á la ironia que no 's preocupava de cap altra cosa; á les apagades veus dels qui dominats pe 'l terror pronosticaven la destrucció de tot lo creat en l' any mil y profetisaven qualsevol de aquelles moltes calamitats sonniades per tots, com si se desitjasen, mes que per fortuna no 's realisaven, feya choro la rialla dels jotglars qui entretenien al poble distrayentlo en sus moments de repós; y l' acudit satírich del trovador errant que no callava cap de ses impresions, la acompanyava la mueca del bufón, mes lliure que 'l mateix rey, ó l' irónich somris del home ilustrat que sens dupte sabia á que

(1) Fernández Merino, *La Danza Macabre*.

atendres; may com aleshores ha dominat lo desitj de parodiarho, tot y açó fou causa de que fins de lo mes sagrat se fés caricatura. Y aquest mal es lloch comú per tots los pobles, tant en la historia del art, com en la historia de la literatura.

No 'ns volém extendre mes en consideracións sobre la caricatura en la etat mitjana perque açó es objecte de altra monografía, sols nos limitarém á ter notar que en nostra patria, la sátira, tant en la literatura com en l'art, may fou tant desvergonyida y dura com en altres regións.

Tant la caricatura com lo burlesch eren naturalment destinats á cridar la atenció del públich y per çó se 'ls feya figurar sobre 'ls monuments mes esposats á les mirades del poble; les gárgoles per lo tant eren les mes á proposit per aquest objecte, y cuydado que 'ls artistes se 'n sapigueren aprofitar.

En nostre ciutat ne coneixém unes 50 que al nostre parer son verdaderes caricatures. Aném á estudiarles, agrupantles en quant nos sía possible.

GARGOLES GUINEUS

ANT la guinera com lo llop, á causa de ses especials qualitats, tenen un paper molt important en la sátira. La guineu, sobre tot, abunda en los nombrosos monuments religiosos y civils de França, Inglaterra y Alemania; pero facilment y ab molta frecuencia, la guineu se vesteix ab la roba de la gent de iglesia y dels monjos de tots colors, lo qual fa la sátira mes picant. Sembla que en cada celda dels convents hi hagués amagat lo maliciós animal pera espiar los actes dels religiosos y divertir-se després tot contantlos al poble; y lo curiós es, que la Iglesia ho tolerará, creyent sens dupte, que semblants llivertats eren més pera fer riure que pera fer mal. En efecte, la guineu no sembla pás mes danyosa que Esoph y Fedro; la guineu es en la etat mitjana lo que 'ls fabulistes foren en la antigüetat, si be te la desventatja de moralisar menys.

La Iglesia, la realesa, la monjo, la noblesa, lo baró, les corts de justicia, tothom está satirisat en lo romans de la guineu (*Renart*;) mes lo veritable personatje, con ha fet no tar un distingit crítich (1), sa malicia y sa astucia, triunfan de tots los obstacles. Personatje discret, astut y prudent, accepta lo mon tal com es y se acontenta en esplotarlo pel seu profit. Se confessa, porta cilicis, pren la creu, canta la mis-

(1) Lenient. *La satire française au moyen âge.*

sa, lo qual no li impedeix ni de riures del infern, ni de profanar los sants misteris: sofista, diplomátich, casuista, devot, hypócrita. gorman, mentider, fals amich, mal paren, etcé-
era, etc.; es ell qui ha inventat lo famós *distinguo*.

La antigüetat ja havia fet de la guineu lo tipo de la burla. En egipci *ser guineu*, era ser astut; y ella quedá com á tipó pels fabulistes y hómens polítichs, per lo que respecta á astucia. Aristótil anomena á la guineu *calidum et maleficum*, açó es astut y dolent. Lo *Phisiologus* de Sant Epifani senyala la astucia de la guineu que fa 'l mort pera atraure á ses víctimes indefenses.

No volém estendrens més en aquestes consideracions; baste citar que la guineu desempenya un paper importantíssim en moltes de nostres rondalles quals narracions tenen que envejar als epissodis del *Roman de Renart*.

Lo paper que desempenya la guineu en la iconografía sobrepuja al del romans y de les rondalles nostres. Esculptors y pintors tenien á la guineu en gran estima, á causa de ses agradables aventures. Sa imatge fou reproduhida gran nombre de vegades á l' exterior de les iglesies, en les fatxades, y á l' interior en los capitelles y misericordies del chor.

Tant á França, com á Alemanyia, com als Paissos-Baxos, se representa á la guineu quasi sempre vestida de frare ó sino mitj coberta ab un drap, y colocada dalt de una trona predicant á galls y á gallines. ¡Se vol sátira mes refinada! Quan acertat

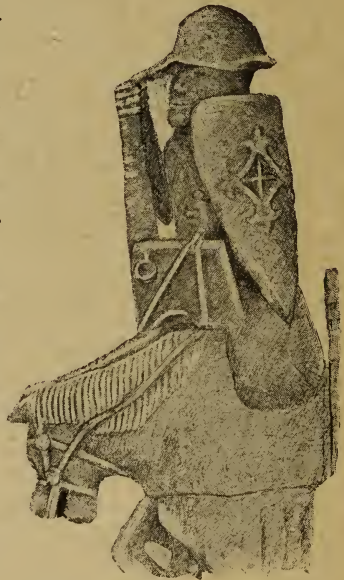

Fig. XXV.—*Absis de la Seu.*

estigué Lautensberg al dir: la sabiduría profana no ha produhit rés mes digne d'esser alabat, com á libre, que la *guineu*!

Passant ara á parlar de les representacions de guineus existents entre les nostres gárgoles, debém dir en honor á la veritat, que no n' havém trobat cap vestida de frare, ¿Será açó efecte de que no 's prestava? No ho creyem, donchs tant podria esculpirse un vestit de rey com de frare; lo nostre parer es, que en la nostra Patria la caricatura may se presentá tan libre y descarada contra tot lo mes sant y sagrat, com en altres nacions; los artistes de per aquí se accontentaren en esculpir á la guineu mitj coberta de roba y de aquesta manera representaven la sátira en general sense mortificar á cap institució.

Fig. XXVI.
Absis de la Seu.

Una altra particularitat oferexen les gárgoles-guineus de nostra ciutat, y és, que per comptes de tenir la fesomia de astucia que 's veu en les representacions estrangeres, se presenta sempre en actitud desesperada, com si hagués sigut enganyada per aquell á qui ella pretenia enganyar; lo qual se veu també ab molta frecuencia en nostres rondalles, y ab la roba mal posada com si fugís per haverse descobert lo que ab ella pretenia amagar.

Dels deu exemplars que conexém á Barcelona, set d' ells estan mitj coberts de roba, y son, un del Pati-vestivol y altre del Pati dels Tarongers, de nostra Audiencia; altre de la antiga fatxada de la Casa del Concell; una altre de la Seu (carrer dels Comtes) ab la particularitat de que aquesta ab la pata dreita s' agafa la barba y ab la esquerra s' estira la cúa

per dessota 'l ventre, ó usant un refrá nostre *se 'n vá ab la cúa entre les comes*; en lo Pati del Arxiu de la Corona de Aragó n' hi há també un exemplar; y en la fatxada de la Audiencia dos, un te la cara molt peluda y una espresió desesperada, (Veges fig. XXIV. pl. 90) y l' altre está dominat per dos nens desnús que li agafen les aures.

Respecte á les qui no van embolicades ab roba devém dir que, mes que com á caricatures, les considerám com á símbols del dimoni, donchs, los Bestiaris rimats francesos del sigle XIII, ja nos parlen de la semblança que hi há entre 'l dimoni y la guineu, puix diuen:

Cils goupils (guineus) ki tant fet de mal

.

Cest le moutes (lo dolent, lo diable) ki nous guerroie.

De les três sols es curiosa la del Pati-vestíbul de la Audiencia perque s' estira 'ls pels de la barba ab les potes del davant. Les altres poden veures en la Seu (carrer dels Comtes y campanar.)

GARGOLES JOTGLARS

UNA de les principals categories de satírics de la etat mitjana, *los jotglars*, estava ella mateixa molt lluny de no ser satirisada, diu M. Whright. (1) Los ministrils ó jotglars pertenyien generalment á una classe ínfima que no servia mes que pera plaher y distracció de les altres.

Malgrat les remuneracions lliberals que algunes vegades rebien, eren objecte de despreci mes que de respecte. Hi havia, es veritat, jotglars que mereixien mes consideració, pero eren poch, los altres sembla que no eren altra cosa que una especie de vagamundos, especialment després del sigle XV, qui anaven de poble en poble y eren poch escrupulosos en los medis de guanyarse la vida. Nostres músichs ambulants y 'ls *saltimbanquis* d' avuy, poden donarne una idea bastant exacta.

Y açó nos esplica lo perque en los monuments de la etat mitjana abunden tant les sátires y caricaturas dels jotglars, donchs, comunment se veu en sos instruments de música entre les mans de monstres y animals per cert gens nobles, com pot véures en lo pati dels Tarongers hont un verdader *porch*, mitj cobert de roba, toca 'l sach-de gemechs. Aquest es l' únich exemplar de Barcelona; donch si be tenim altres cinch gár-

(1) *Hist. de la caricat. et du grotesque dans la litt. et dans l' art.*

gols pertanyents á aquest grupo, en cap altra d'elles se veu als jotglars representats baix la forma de animals, molt al contrari, tots van vestits com si diguessem de festa, aço es, ab los trajos que portarien en la execució de son cárrech ú ofici.

En los patis de la Audiencia n' hi ha quätre que semblen talment disfrees del Carnestoltes per son trajo y actituts, lo qual no 'ns ha d' estranyar, donchs era en élls lo acostumat.

Dues representen homens vestits ab túniques y ab unes valones ondejades com d' arlequí, porten llarga cabellera y tenen en ses mans una especie de platets de música que agafan ab unes anelles, son bastant mal fets, lo qual nos impedeix classificarlos ab tota certesa. Abdues figures tenen una cara grotesca.

N' hi há una altre ab son corresponent sach-de-gemechs y está vestit ab una túnica ample y ab una caputxa ó cucurulla termenada ab un floró; lo trajo d' aquest es molt semblant a dels *fous* qui tant abunden en los monuments antichs y co-dechs de França. L' altre va vestit de moro ab sa túnica y turbant, y porta sota la aixella dreta un llarch timbal, al qual dona cops ab la má esquerra, represen-

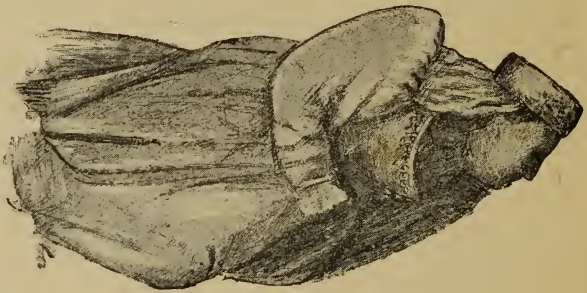

Fig. XXVII.—*Fatxada de la Audiencia.*

tant sens dupte á algün dels moros que á só de tabals representaven al viu, en lo *entremés* de Sant Sebastiá de la processó del *Corpus*, un d' aquells combats tan populars y sig-

nificatius en la historia de nostres institucions religioses y civils, que acabava ab la presa, judici y martiri del Sant, considerat altre dels patrons de la cavalleria.

En la cornisa del Arxiu de la Corona d' Aragó se conserva una gárgola, si bé está bastant trencada, que 's diferencia de les anteriors per son trajo é instrument; se veu que l' artista volgué representar no un jotglar qualsevol, sino un verdader trovador, donchs anava galantment vestit, está mitj agenollat y tocant la viola, com si fés l' amor á una damisela.

GARGOLES GUERRERS

ENTRE les llegendes y supersticions de la etat mitjana no sols pren lo dimoni la forma de animals ja reals, ja imaginaris, com havém vist, sino que moltes vegades se revesteix de la forma humana, simulant un home monstruós, com *Brunquel* qui fou vençut per *Richar-sans peur*, y altres cops se presentava al combat baix la figura de un valent cavaller armat de cap á peus sobre un caball negre.

De les gárgoles existents á Barcelona, sols n' hi ha una que representa á un guerrer á caball; les demés van á peu. L' exemplar més curiós entre les últimes, es sens dupte 'l que hi há en un contrafort de la nau principal de la Seu y que sols pot veures desde 'l terrat; representa (Vege's fig. XXVIII, pl. 101), á un home mitj despullat qui en una má té un gros coltell y en la altra un escut, que més que aytal sembla un barret; té una cara grossa y horrible, contribuhinhi no poch lo tenir per comptes de pels en la barba una especie de ventoses y lo cap completament pelat.

En los contraforts del Pí hi há també dues figures armades d' espases y escuts molt petits, pero no tenen cap detall d' ornamentació, ni anatómich: una d' elles está coberta ab un ropatje llís que desde la cara li baxa fins als peus; era 'l mellor modo de estalviarse feyna, suprimint detalls.

El que hi há en un contrafort de Santa María es mes digne

d'atenció, puix representa á un home que embraça un escut hont s'hi ovira per blasons tres cascalls que surten de una mitja lluna. ¿Seria aquesta gárgola una sátira contra alguna familia d'aquell temps? Havém buscat si 'l dit blassó se trobava entra la noblesa catalana y no l'havém trobat, aixís es que no podém afirmar rés en concret.

En lo Páti-vestíbol de la Audiencia, hont sembla hi han caricaturisats tots los tipos mes sortints de la época, hi ha també un guerrer, pero ab la particularitat de que aquí es un moro ab llarga barba, cap cobert ab un turbant, grós coltell en una má y un escut en la altra. Deu representar un com-parsa del citat *entremés de St. Sebastiá*.

En lo mateix edifici, al Pati dels Tarongers s'hi veu una altra gár-

gola que representa á un cavaller molt ben vestit, ab llarga es-pasa y escut rodó en que hi

Fig. XXVIII.—*Contrafort superior de la Seu.*

ha la creu gravada; te una actitud noble y contrasta ab les barrejes repugnants y cares grotesques que te als seus costats.

Pero hont un hom se queda parat de admiració es al contemplar la gárgola existent en l'ábsis de nostra Seu. (Ve- ges Fig. XXV y XXIV pl. 94 y 95) ¿Qué ve á representar allí aquell guerrer montat en ridícula caballería? Ho havém consultat ab diferentes persones enteses en la arqueología é historia de nostra Patria, y cap nos ha pogut donar nna resposta satisfactoria. Es prou sabut que al pas-

sar la arquitectura de bisantina á gòtica, acudiren gran nombre de operaris qui desarrollaven la idea general del Mestre ó Arquitecte, construïen l' interior pel sacerdot, pero que invadien tot lo recinte exterior, omplintlo de tots los capritxos que 'ls dictava sa fantasía, ó son geni ja satírich, ja religiós; perque ¿quí impedeix al esculptor de capitells que en lloch de fulles esculpexe lo que li dicte sa imaginació? Si es vassall oprimít, si rebé alguna afrenta, si fou víctima de una arbitrietat del seu Senyor secular ó eclesiastich ¿quí impedeix, com diu nostre Piferrer (1), que 'l ridiculise y en formes simulades y estravagants l' espose á la burla del públich? Aixís un frare grós sosté ab son cap un capitell; aixís un cavaller fantásticament armat, está condempnat á aguantar totes les plujes que per espay de molts sigles s' escorren per la boca de sa

ridícula caballería.

En Piferrer, com se veu per lo anterior, se havia ja fixat en

Fig. XXIX. — Audiencia. Pati dels Tarongers.

la gárgola que estám estudiant, pero no 'n dona cap explicacio concreta, y es que realment no se pot donar; perque ¿quí es capaç de interpretar la imaginació del artista que la esculpí?

Se 'ns ha dit per persona bastant entesa, que semblant

(1) *Recuerdos y bellzas de España. Cataluña.*

gàrgola era una caricatura de St. Jordi; y á la veritat que aquesta opinió te alguns arguments en favor seu, donchs lo cavaller abraça un escut hont está perfectament gravada la creu blassó d' aquell Sant, y además lo cavall ó burro, que no 's pot precisar bé lo que es, porta al front dues creus que formen part de sos guarniments; pero no 's pot admetre de cap manera semblant suposició, donchs encara que l'artista tingués semblant intenció, no hauria produhit cap efecte, puix perquè la sátira alcance açó, *es necessari que tingui á favor seu la opinió pública*, lo qual en lo cas nostre no podia esser de cap manera.

Nosaltres, fugint d' exageracions, nos inclinám á creurer que la gàrgola objecte de nostres digresions, es, sí, una caricatura, pero no de St. Jordi nostre Patró, sino de algun cavaller, potser, y es lo mes segur, de algun *creuhat* ateses les arreus que portan éll y son caball. Aquest exemplar es, repetím, lo mes complicat de Barcelona. ¡Llástima que tinga la llança trencada arrant de la má y 'l barret fet malbé!

GARGOLES DIFERENTES

Sols les anteriors gárgoles, per son nombre, per meten esser agrupades separadament, pero no son les úniques que en forma de caricatura podém observar encara en nostra ciutat, no, n' hi há moltes altres del mateix género que á causa d' esser sobre motius diferents tenim de descriure aquí separadament, sens que pogám notar ses relacions moltes vegades.

N' hi há no obstant, algunes qui tenen caràcters semblants, com succeeix ab una de la Seu (carrer del Bisbe) que representa un home vestit ab una túnica cenyida al cós y que te entre ses

mans un llarch tronch sense desbroçar y ab altre del Pati vestibul de la Audiencia que porta també un tronch com la anterior, te'l cap enlairat com si

Fig. XXX.—*Fatzada de la Audiencia.*

per trajo una doble túnica sens altra ornamentació que una llarga filera de botons, ab la particularitat de que va descalç.

Abdues representacions tenen bastanta analogía ab les imatjes del Judeu Errant tan popular á Alemanyá, Inglate-

rra y sobre tot, en algunes regions de França, pero no pot admétres que elles ho sien, donchs semblant llegenda no 's troba á Catalunya. Nosaltres les creyém, y es més acertat. representacions de *pelegrins*, atesos los caràcters del bastó y de anar descalços.

En lo Claustre de la Seu hi ha un home, qual mústiga cara lo fá semblar d' etat ja avençada, qui porta una tunica y te en una má un rotllo de paper, y en la altra una porra, hon s' hi ovira grabat l' escut de Catalunya. En aquesta gárgola s' hi veu ben bé una caricatura d' algun porrer eclesiastich ó civil, donada la actitud burlona de sa fesomia Se

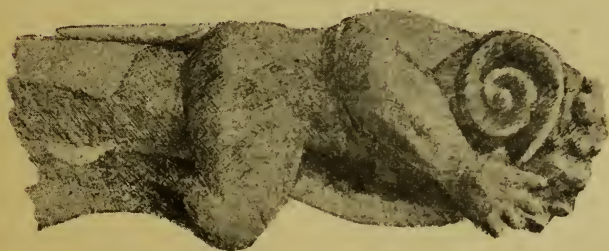

Fig. XXXI.—Pati del Arxiu de la Corona d' Aragó.

coneix que quant los Clapos la esculpiren volgueren caricaturisar á algun tipo de sa época, potser á un porrer de la mateixa Seu.

Semblant á la anterior es una altra gárgola del Páti vestibul de la Audiencia, si be aquesta no presenta los caràcters tan determinats, donchs además de portar barrét rodó, alça una groxuda porra ab ses mans, pero en ella no hi há cap detall que 'ns pugua donar algun raig de llum sobre 'l seu origen; lo qual succeix també ab una altra gárgola del Páti dels Tarongers, que representa á algun delegat de la autoritat, ab capa cayguda, coll crespat, á estil de la época, bigoti y perilla, y una porra trencada; y ab altre del mateix lloch qui

está cobert de cap á peus per una túnica y té en ses mans un bastó que acaba ab un engroxament. Algun dels anteriors exemplars los creyém reproduccions del tipos de les festes populars y religioses.

Hi há dos exemplars, un en l' Arxiu de la Corona de Aragó y altre en lo Páti dels Tarongers de la Audiencia, que representen homens tots coberts ab una túnica de cap á peus, de manera que no se 'ls veuen ni 'ls braços, ni les cames; el origen de aquestes figures pot tróbarse en les costums de la época, balls y entremesos, puix tenen molta semblança, si bé aquí se presenten aislats, al anomenat *ball dels titans* de Tarragona, costum anterior al sigle XIV y que consistia en una quarentena de homens ficats entre dues teles, de modo que sols se 'ls veyá 'l cap, qui caminaven y donaven voltes al compás de les xirimies. Lo joch dels sachs que encara conserven los noys el día de la *sortija*, pot també donarnos alguna idea.

Es prou sabut que en los sigles XIV y XV, com en la antigüetat y com en nostres dies, puix les dones sempre serán dones, les dames se distingien per ses modes exagerades, per son luxu desenfrenat; de manera que los Reys y Comuns se vejeren obligats á donar lleys pera reprimirles. En Bernat Metje, en Roig y l' Aximenis les pinten alló que 's diu al viu. L' Aiximenis, sobre tot, en son *Llibre ó carro de les dones*, diu referintse á les dames catalanes de principis del sigle XV. «*Les donselles porten gorres com los homes, ab medalles e coronas e diademes..... y les casades de tal manera porten los vels que ensenyen los pits porten los pentinats e cohes e vels lligats ab unes agulles de plata ab los caps daurats, usen lo trajo ample dels pits, perque se 'els puga veurer gran part del cós, y en el mitj á la cintura tan estret que es maravellosa com lo apretat no les aufega, e les fá reventar, e despues porten les vores uns plechs ab armini e martes que ne 'is serveix*

mes que pera destorbarles de caminar... porten també faldilles molt llargues, y arrastren per terra lo panyo y la seda de que un pobre podria fer vestit... porten cabells enmatllevats al cap, e per ventura son de dones mortes..... tot açó fan e sofreixen pera semblar hermoses...» etc., etc.

Quansevol pot ferse cárrech de la veritat de semblant descripció examinant una gárgola de la fatxada de la Au-

Fig. XXXII. Ciutadela.

diencia (Ve-
ges Figura
XXVII, pl.
98) y altra
dels claus-
tres de la
Seu; abdues
representen
dames de la
época ab sa
c o r o n a ó
casquet de
que 'ns par-
la l' Axime-

nis, la abundant cabellera formada per *cabells enmatllevats*, son escot exagerat y provocatiu y sa cintura quasi inverosimil per lo estreta, especialment en la de la Seu, que es encara més característ ca que la de la Audiencia; una còsa es de notar també, la altura y amplada de les mànigues que no han fet mes que imitar los modes actuals.

L' Eximenis nos diu també que les dames de son tems eren *papareres*, com vulgarment se diu, açó es, feyen gestos afeminats ab lo cap y mans al parlar ab los hòmens; lo qual sembla fasse realment una gárgola del Páti dels Tarongers que representa una dona ben vestida, ab sa cara de *çalamera* y la má dreita posada sobre 'l cor.

Com á caricatures evidents del vici de la gola hi há en la Audiencia tres gárgoles; dues d' elles están en lo Pati dels Tarongers, la una té un gerro en la má esquerra, mentres que ab la dreta s' acosta una copa á la boca en actitud de beure, y la altra aguanta ab ses mans una plata hont s' hi veu un grós tall, aquest últim riu de satisfacció; en lo Pátivestibúl está reproduhida ab algunes variants la primera de les anteriors gárgoles. Aquest assumpto era molt usat en la

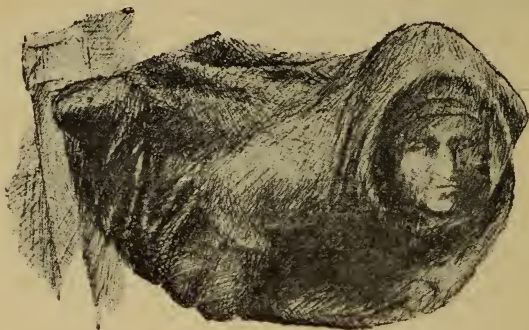

Fig. XXXIII.—*Fatxada de la Audiencia.*

etat mitjana entre los detalls ornamentals, sobre tot á França hont se troba en quasi totes les iglesies.

Tres gárgoles coneixem á Barcelona que poden esser considerades com á representacions de personatjes politichs.

Dues d' elles están situades en la antiga fatxada de la Casa del Concell y representen á una dama elegantment vestida, ab una petita corona sobre 'l cap y túnica molt escotada de modo que ensenya sos pits; está mitj agenollada y ab una má s' agafa l' rossech y apoya la altra sobre 'l genoll; y á un caballer ab llarga túnica y petita corona al cap, porta bigoti y té en una má una bola mitj partida que sembla la magrana blassó de Granada, y ab la altra má la assenyala; está en actitud de parlar ab la dama de son costat, y aquesta se lo escolta sonrisent. ¿Qué volen significar aquestes dues gárgoles colocades dessobre mateix del portal per hon entraven los honorables Concellers? Díficil es averiguarho; lo que no te

cap dupte es que representen persones reals y que ell assenyalava una magrana tot mirant a sa companya, com dient:— Mira ¿la veus? ó bé—¿la vols? Si es cert que aquella part del edifici fou feta, com afirma en Pi y Arimon (1), a principis del segle XVI. ¿no podrien esser abdues figures una caricatura dels Reis dits Catòlics y de la conquesta de Granada? No 'ns atrevim a afirmarho, pero tampoch ho neguem, donchs la conexió hi es.

En la fatxada de la Audiencia s'hi veu un personatge de actitud reposada que s'acaricia la barba y vesteix la gramalla dels Concellers, ó cuan menys un trajo molt semblant; alguna revenja personal seria la causa de que anas a parar a aytal lloch. (Vejes fig. XXX pl. 104)

Encara que propiament no son gárgoles, bó será que parlem aquí de les carasses que fent el ofici de aquelles foren posades en la Ciutadela (Vejes fig. XXXII pl. 107) Hi ha qui veu en algunes de elles una caricatura dels Concellers, lo qual no 'ns deu estranyar gens, puix qui era bó pera deshonrar les gramalles de aquestos fentles portar al massers y porters, qui era bó pera deshonrar lo Saló del Cent, convertintlo en un ball públich, molt apte era per cert, pera fer esculpir les imatges dels qui eren la salvaguardia de la llibertat en l'edifici que simbolisava la esclavitut; qui a centenars penjava de la picota als bons patricis, be podia penjar de una picota mes infamant encara, als sabis Concellers de Barcelona pera que fossen la burla de les generacions futures.

Hi há bon nombre de gárgoles representant personatjes qui tenen entre ses mans ja un plech de paper desdoblant, ja un rotllo de plegat, y a la veritat no havém sapigut trobar son origen. No obstant, la coincidencia de trobarse quasi totes en lo edifici de la Audiencia que, com sab tothom, abans era

(1) *Barcelona antigua y moderna*. T. I.

de la Generalitat de Catalunya, nos fá creurer que son caricatures d' alguns funcionaris, ó cárrechs pertenyens á la dita institució. En lo Páti dels Tarongers n' hi ha una que representa á un moro ab un llarch retol (Vege fig. XXIX pl. 102); en lo Páti-vestibul ni hi ha una altra, y es un vell mitj cobert ab un mantell, qui te en una má una curta llarça y en la altra un rotllo de paper, la actitud de sa cara es de rumiar, y en la fatxada també se 'n ovira una que representa una dona de cara mústega, tota embolicada y ab son corresponent retol (Vege fig. XXXIII pl. 108) En un contra-

Fig. XXXIV.—Pati del Arxiu de la Corona d' Aragó.

fort de
S a n t a
M a r í a n i
h i h a
t a m b é
u n a p e r
l' e s t i l ,
y e n l a
S e u (c a -
r r e r d e l
B i s b e)

una altra, si be aquesta última te cara de desesperació.

Lo grotesch sempre ha anat junt ab la caricatura donchs no es mes que una exageració de aquesta, y perçó se troba ab tanta abundancia en los monuments de la etat mitjana. Axis com per medi del simbolisme lo artista s' enlayrava á les serenes regions del ayre, per la caricatura no feya mes que arrossegar-se per la terra, y per lo grotesch se revolcava com á porcell pel corromput llot. Pero lo estrany del cás es que un mateix artista esculpia los tres géneros ab la mateixa naturalitat y frescor, com lo trovador qui després de compondre una tendra cansó á la Verge tota pura, cantava una bacanal ó be 's desfeya en maliciosos sátires contra los ministres

de Deu. ¡Estranya barreja que caracterisava á la época de la historia més difícil de comprendre!

Ja havém dit mes endarrera que la decencia nos pribava de detallar certes gárgoles, y més de donarne cópia, axis es que sols parlarém de les altres que no poden ofendre á la moral, ni fer mal á ulls pudorosos.

Com á grotesques poden citarse dues gárgoles del Páti del Arxiu de la Corona de Aragó, una de elles (Veges fig. XXXIV pl. 110) representa á un home mitj despullat que ab la má dreta s' agafa la barba y trau la llengua, tenint una cara tota arrugada; y la altra (Veges fig. XXXI pl. 105) es un home tot nú colocat capritxosament sobre un cós sortint de la paret. Com aquesta última n' hi ha una de molt semblant, en quant á la posició, en lo Páti dels Tarongers de la Audiencia, hont hi ha també varies gárgoles grotesques,

entre elles un home que ab ses mans s' obra la boca estirant la mandíbula inferior, y altra ab cara xavacana qui se la axampla mes de lo natural; hi há també en lo mateix lloch un home nú ab cap pelat, fora un petit bordó de cabells, qui s' abraça ab una petita porra y riu grotescament; y tot un cavaller ab ornaments que 'l desfiguren del tot; en lo Páti vestibul de la mateixa Audiencia hi ha dues velles qui poden esser incloses també en aquest grupo per sa actitud y detalls.

Fig. XXXV.—Absis de la Seu.

Los exemples anteriors pertanyen tots á edificis civils, pero no son los únichs, en la mateixa Seu podém trobarne alguns (carrer del Bisbe) y especialment lo que copiám (Ve - ges fig. XXXV pl. 111) del costat de la fatxada de Sant Ibo, que representa un home ab barretina, la boca ben oberta y en posició de... fer lo que no deuria dintre 'l sant edifici. ¿Quin ideal tenía l' artiste al esculpir semblant irreverencia? No es aquest l' únich exemple de semblant género que coneixém á Barcelona y á Catalunya; vora Manresa hi ha una bonica creu en qual capitell s' ovira un bon frare que posat d' esquena á la gent, ab la roba alçada y en posició gens decorosa fá... lo que es lley de naturalesa, demostrant que la caricatura picaresca no pecava pás d' encogida, molt al contrari, era més realista y atrevida que avuy día Podriem citar molts exem - ples semblatns existents en catedrals de França, pero es aquest un assumpto al que se pot aplicar molt bé alló de *peor es meneallo*.

EPÍLECH

HAVÉM arribat al fí de nostra tasca després de descriure minuciosament totes les gárgoles de Barcelona. ¿Havém fet una obra acabada? Estam plenament convençuts que no, perque açó es impossible en un treball com lo nostre, en que no 's pot consultar cap autor; donchs, que ho sapigam, y á fé que havém fet moltes indagacions, ningú, ni en nostra patria, ni en l' estranger, ha parlat ab tanta estensió de semblant assumpto. Lo qui nos seguexa sens dupte que ho farà mellor.

ÍNDIS

	<u>Plana</u>
Introducció.	9
Gárgoles simbóliques.	17
Gárgoles drachs..	33
Gárgoles lleons y Gárgoles águiles..	54
Gárgoles gossos..	60
Gárgoles porchs..	64
Gárgoles diferents..	66
Gárgoles grupos.	76
Gárgoles homens mitj bochs..	79
Gárgoles Sansó..	81
Gárgoles Evangelistes..	82
Gárgoles nues.	83
Gárgoles caricatures.	88
Gárgoles guineus.	93
Gárgoles jotglars.	97
Gárgoles guerrers.	100
Gárgoles diferents..	104

8763-045

GETTY RESEARCH INSTITUTE

3 3125 01259 2792

